

Invloed op de politiek of draagvlak voor beleid?

Nederlandse Belangengroeperingen en hun invloed op de Europese politiek van Nederland bij de totstandkoming van de EEG.

Masterscriptie voor de master Politiek en Maatschappij in historisch perspectief

Ard Bezemer

Augustus 2012

Begeleider: Prof Dr. K. Sluyterman

Inhoudsopgave

Afkortingen	3
1. Inleiding	4
2. Theorieën over Europese integratie.	7
2.1 Federalisme	7
2.2 Neofunctionalisme.....	9
2.3 Intergouvernementalisme	11
2.4 Liberaal intergouvernementalisme.....	13
3. Het begin van de Europese integratie	19
3.1 De naoorlogse situatie	19
3.2 Johan Willem Beyen	20
3.3 De Europese Defensie Gemeenschap en een politieke gemeenschap.....	23
4. De totstandkoming van het Verdrag van Rome	25
4.1 Relance Europeene.....	25
4.2 Messina	26
4.3 Het Spaakrapport.....	27
4.4 Het Verdrag van Rome	30
5. Belangengroeperingen en het bepalen van het Nederlands standpunt.	31
5.1 Het Nederlands standpunt.....	31
5.2 VPCW	32
5.3 AKW.....	33
5.4 Verbond Nederlandse Werkgevers.....	34
5.5 Gezamenlijke standpunten van de werkgevers.....	36
5.6 De Sociaal Economische Raad.....	39
5.7 Het Centraal Orgaan voor Economische Betrekkingen met het Buitenland.	42
5.8 Het Landbouwschap	42
5.9 De vakbonden	44
6. Conclusie	47
7. Lijst van geraadpleegde literatuur en bronnen	51
7.1 Bronnen.....	51
7.2 Literatuur.....	52

Afkortingen

AKW	Algemene Katholieke Werkgeversvereniging
CNV	Christelijk Nederlands Vakverbond
EC	Europese Commissie
EDG	Europese Defensie Gemeenschap
EGKS	Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal
EURATOM	Europese Gemeenschap voor Atoomenergie
EU	Europese Unie
KAB	Katholieke Arbeiders Beweging
LI	Liberaal Intergouvernementalisme
NAVO	Noord Atlantische Verdrags Organisatie
NVV	Nederlands Verbond van Vakverenigingen
SER	Sociaal Economische Raad
VNW	Verbond van Nederlandse Werkgevers
VPWC	Verenigde Protestants Christelijke Werkgevers

1. Inleiding

Wanneer er in Europa in de tweede helft van de twintigste eeuw staten gaan samenwerken en hierbij supranationale verbanden aangaan hebben de theoretici op het gebied van internationale betrekkingen een probleem. Europese integratie paste namelijk niet helemaal in theorieën betreffende internationale betrekkingen. De theorieën die bestonden werden aangepast en ook werden er nieuwe theorieën ontwikkeld. Echter geen van de theorieën kon zich breed gedragen weten. De dominante theorie aangaande internationale betrekkingen, het realisme, paste niet op de ontstane situatie in Europa. Volgens de realistische visie is de staat de belangrijkste speler in internationale betrekkingen. Het belangrijkste wat de staat, door rationeel handelen, wil bereiken met internationale samenwerking is veiligheid. Volgens deze theorie zouden staten nooit hun macht opgeven aan supranationale instanties. Aan de totstandkoming van de Europese Gemeenschap van Kolen en Staal werd nog een realistische draai gegeven. Volgens wetenschappers uit de realistische school gebeurde dit enkel zodat (vooral) Frankrijk en andere landen controle krijgen over Duitse kolen en staal. Later wanneer de samenwerking verder gaat is het standpunt dat de Europese Samenwerking alleen om veiligheid gaat niet meer te handhaven. Dus er moest gezocht worden naar een andere theorie. Theorieën als het neofunctionalisme en het federalisme kwamen op.¹ Deze theorieën zullen later behandeld worden.

Voornoemde theorieën waren ernstig onderhevig aan kritiek. De kritiek op deze drie theorieën is dat de theorieën teveel van de Europese werkelijkheid af staan. Er was dus nog behoefte aan een model met een theoretisch raamwerk maar wat wel voor een groot deel klopt met de werkelijkheid. Moravcsik leek deze gevonden te hebben.

In de jaren negentig van de vorige eeuw brengt Andrew Moravcsik een reeks artikelen en uiteindelijk het boek *The Choice for Europe* uit. Hierin biedt hij een alternatief voor de bestaande theorieën: het liberaal intergouvernementalisme (LI). Hierbij vormde hij een combinatie tussen het liberalisme en het intergouvernementalisme. Hij combineert het intergouvernementalisme met het liberalisme door aandacht te besteden aan de manier waarop het nationale standpunt bepaald wordt. Moravcsik beschrijft dit als volgt: Binnen een land vormen verschillende belangengroeperingen coalities om macht te verwerven. Er is binnen lidstaten een strijd tussen belangen voorafgaand aan de fase van het internationale

¹ Desmond Dinan, 'The historiography of the European Union' in Desmond Dinan (red.) *Origins and Evolution of the European Union*, (Oxford, 2006) 299-305.

overleg. Uiteindelijk definieert men een nationaal belang waarna door onderhandelen sommige delen in een internationale context worden gerealiseerd. Men gaat met andere staten in onderhandeling en door het smeden van coalities probeert men zoveel mogelijk van het nationale belang verwezenlijkt te zien. Binnen deze coalities kan men delen van het nationaal standpunt opgeven met een verwezenlijking van een ander deel als wisselgeld.²

Deze theorie is inmiddels veel besproken en bewierookt. De theorie lijkt goed te passen op de ontstane politieke situatie in Europa. Bij het tot stand komen van het nationale standpunt is volgens Moravcsiks Liberale intergouvernementalisme (LI) een belangrijke rol weggelegd voor binnenlandse belangengroepen. Vooral de grote economische actoren hebben een belangrijke invloed bij de belangrijke beslissingen in het traject van Europese integratie. Moravcsik analyseert in zijn boek 5 casussen waarbij hij vooral de rol van de grote landen (Frankrijk, Duitsland en het Verenigd Koninkrijk) analyseert. De LI theorie is veelbesproken. Het was een nieuwe theorie op het gebied van internationale betrekkingen welke zich specifiek richt op Europese integratie. Het was een nieuwe kijk op internationale betrekkingen en een bruikbare manier om deze te analyseren. Moravcsik heeft echter ook veel kritiek op zijn theorie gehad. Zo betwisten een aantal wetenschappers zijn bewijslast' en is een belangrijk punt van kritiek dat Moravcsik eigenlijk alleen de grote landen analyseert.³ In mijn scriptie wil ik onderzoeken in hoeverre de Nederlandse standpuntbepaling past in de theorie die Moravcsik in zijn boek beschrijft en welke het debat over Europese integratie het afgelopen decennium heeft gedomineerd.

Doordat Moravcsiks theorie zo invloedrijk is, is het van belang om te onderzoeken hoe een klein land als Nederland past in deze theorie. Een onderzoek enkel naar de Nederlandse standpunt formatie, enkel op basis van de theorie van Moravcsik is echter niet het enige doel. Er is namelijk nog weinig onderzoek gedaan naar opstelling van binnenlandse belangengroeperingen in Nederland in de vroege fase van de Europese Economische Gemeenschap (EEG). Toch is dit een belangrijke fase in de geschiedenis omdat de EEG en later de EU in de naoorlogse geschiedenis een enorme belangrijke factor is. Eerst omvatte de EEG enkele landen in West-Europa, heden ten dage zijn er voormalige Sovjetrepublieken die een deel van hun recent verkregen autonomie op hebben gegeven. Deze belangrijke rol van de EU vraagt om een goede beschrijving van Nederlands opstelling. Sinds het referendum

² Andrew Moravcsik, *The Choice for Europe* (Ithaca 1998) 24-67; Andrew Moravcsik, 'Preferences and power in the European Community: A liberal intergovernmentalist approach', *Journal of Common Market Studies*, 1993 34 4 473-524.

³ Johanna Maria van der Vleuten, , Robert S. Lieshout, Robert and Mathieu L.L. Segers, De Gaulle, Moravcsik, and The Choice for Europe: Soft Sources, Weak Evidence, *Journal of Cold War studies* 6-4 (November 2004) 89-139.

over het grondwettelijk verdrag van de Europese Unie weten we officieel dat er onder de Nederlandse bevolking veel Eurosceptici zijn, maar hoe was dit in de beginfase van de Europese integratie? Hoe keken Nederlandse belangengroeperingen tegen de integratie aan. In dit onderzoek wil ik antwoord geven op de vraag wat de rol was van economische belangengroeperingen in het bepalen van het Nederlands standpunt in de onderhandelingsfase over het 'Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie'⁴. Hoe oefenden deze groeperingen invloed uit op de politiek, en strookt dit met de liberaal intergouvernementalistische theorie?

Om tot een beantwoording van deze vraag te komen zal eerst het onderhandelingsproces naar het verdrag van Rome beschreven worden. Hierin wordt beschreven hoe de Nederlandse beleidsbepalers zich opstelden in de onderhandelingen, welke personen de beslissingen namen, en welke argumenten doorslaggevend waren. Vervolgens wordt beschreven hoe verschillende belangengroeperingen inspeelden op de vorderende onderhandelingen in de aanloop naar de ondertekening van het verdrag. Hiertoe zijn archieven van vakbonden en werkgeversorganisaties onderzocht. Hierin is onderzocht wat de organisaties publiceerden over de Europese integratie en is onderzocht wat er in bestuurs- en ledenvergaderingen gezegd werd over de te volgen koers van de organisatie ten opzichte van de Europese integratie. Ook is gekeken naar organisaties waarin belangengroeperingen zich verenigd hebben, de SER en het Centraal Orgaan voor Economische Betrekkingen met het Buitenland en het Landbouwschap. Hier is gekeken naar publicaties over integraties en verslagen van deze organisaties.

Door het in kaart brengen van de onderhandelingen en de omgang van belangenorganisaties met het integratievraagstuk wil dit onderzoek antwoord geven op de vraag hoe de belangenorganisaties het Nederlands standpunt in de aanloop naar het verdrag van Rome heeft beïnvloed en of de Nederlandse opstelling past in de theorie van Moravcsik.

⁴ Dit is de officiële naam voor de verdragen over Euratom en de Europese Economische Gemeenschap. Gedurende dit onderzoek zal de naam Verdrag van Rome gebruikt worden.

2. Theorieën over Europese integratie.

Dit onderzoek gaat in op de rol van binnenlandse belangengroeperingen wanneer er in de jaren vijftig van de 20^e eeuw het Nederlands standpunt over het Verdrag van Rome bepaald moet worden. Volgens de theorie van het Liberaal Intergouvernementalisme spelen binnenlandse belangengroeperingen hierin een belangrijke rol. Omdat dit onderzoek ingaat op deze theoretische benadering is het van belang om uiteen te zetten welke theorieën er zijn en waren over internationale betrekkingen en in het bijzonder over Europese integratie.

De dominante theorie aangaande internationale betrekkingen na de tweede wereldoorlog was die van *realpolitik*, en *balance of power*: het realisme. Volgens het realisme is de staat de hoogste speler in de internationale betrekkingen, ze is soeverein. Daar staten het hoogste gezag hebben, opereren ze in een anarchisch systeem. Internationale samenwerking is noodzakelijk om veiligheid te kunnen garanderen voor de eigen staat. Er dienen coalities gesmeed te worden om een balans van machten te krijgen. De machten moeten verdeeld worden, en als dit gelijk gebeurt zal er niet snel oorlog plaats vinden en is de veiligheid voor de staat dus gegarandeerd. Hierbij is de staat de belangrijkste actor. Ze handelt rationeel en als een eenheid. Wanneer er in toenemende Europese integratie plaatsvond ontstonden er problemen met de realistische theorie. Volgens het realisme zou een staat namelijk nooit haar soevereiniteit opgeven. En een samenwerking met enkel economisch gewin paste ook niet in het realistische beeld van de internationale betrekkingen. Hiertoe werden andere theorieën ontwikkeld.

2.1 Federalisme

Na de Tweede Wereldoorlog ging men ook op zoek naar een alternatief voor het Westfaalse systeem⁵. In Europa zocht men hiervoor naar een nauwere samenwerking. Hoe deze samenwerking vorm gegeven moest worden was een belangrijk onderwerp van debat. In 1948 kwamen zeshonderd invloedrijke Europeanen bij elkaar op de conferentie van Den Haag. Op deze conferentie werd gesproken over Europese samenwerking. Op deze

⁵ Het Westfaalse systeem was vanaf de Vrede van Westfalen in 1648. Dit systeem had Europa gedomineerd. Het heeft als belangrijkste waarde dat de individuele staten soeverein zijn. Er is geen hogere macht dan de staat. De situatie die hierdoor ontstond noemt men in de leer van internationale betrekkingen een anarchisch systeem van staten.

conferentie moest volgens federalisten als de Italiaan Spinelli, de basis gelegd worden voor de 'Verenigde Staten van Europa'. Uiteindelijk werd op de conferentie besloten tot oprichting van de Raad van Europa. Deze Raad van Europa kende naast een Europees Hof van de Rechten van de Mens een Parlementaire vergadering. De federalisten wilden dat deze vergadering een constituerende vergadering zou zijn die een grondwet zou schrijven voor de Verenigde Staten van Europa. Voornamelijk door de onwil van Engeland om soevereiniteit op te geven werd de Raad een puur intergouvernementeel orgaan.⁶

De assumptie binnen het federalisme is dat een federaal Europa het ultieme eindstation van het integratieproces is.

Een federaal Europa is een begrip dat van betekenis licht is gewijzigd van tijd tot tijd, maar waar een aantal basisprincipes aan ten grondslag liggen. Dit zijn de assumpties dat men op vrijwillige basis participeert in een unie van staten en burgers, om gemeenschappelijke doelen te verwezenlijken. Deze gemeenschappelijke doelen zijn welvaart en veiligheid. Deze doelen worden nagestreefd op in een unie waarin de afzonderlijke staten eigen identiteit, cultuur en belangen hebben. Maar de belangen van de lidstaten zijn ondergeschikt aan het algemeen belang van de unie. Gemeenschappelijke problemen worden opgelost met gemeenschappelijke oplossingen.⁷

Een probleem met de term federalisme is dat het aan verschillende interpretaties onderhevig kan zijn. Zo kan het woord een filosofische, een ideologische of een staatkundige betekenis hebben. Ook de term federatie heeft in de verschillende lidstaten in Europa verschillende betekenissen. Bijvoorbeeld in het Verenigd Koninkrijk heeft het een meer centralistische interpretatie en wordt het gezien als een Europa waarbij Europese belangen versterkt worden ten koste van het nationaal belang. In landen als Duitsland of Italië is dit anders. Hier wordt het woord federaal geïnterpreteerd als een decentraal bestel waarbij de macht is verspreid over de lidstaten.

Het is van belang om de definitie van de term federatie te beschrijven. Een federatie is een institutionele overeenkomst, waarbij de vorm van een soevereine staat wordt aangenomen. Deze staat onderscheidt zich van andere staten door het feit dat de staat is opgebouwd uit verschillende staten die zich in een unie verenigen middels een gemeenschappelijke grondwet.⁸ Een federatie heeft een centrale overheid die direct invloed kan hebben op de burgers. Dit in tegenstelling tot een confederatie waarbij de lidstaten

⁶ Desmond Dinan, *The Historiography of the European Union in Origins and Evolution of the European Union*, (Oxford, 2006) 297-301.

⁷ Ben Rosamond, *Theories of European Integration*, (Basingstoke, 2000)60-66

⁸ Ibidem, 60-75.

meer soevereiniteit behouden. Waar in een federatie besluiten worden genomen door een centrale overheid gebeurt dit in een confederatie door geïnstitutionaliseerde diplomatie. Wanneer hier over federalisme gesproken wordt, wordt de visie op Europese integratie als onderdeel van het proces richting een federale staat bedoeld.

Voor het integratie proces is Jean Monnet van groot belang geweest. Monnet wordt gezien als een van de *founding fathers* van de Europese Economische Gemeenschap (EEG). Monnet werd in 1952 de eerste President van de hoge Autoriteit van de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal (EGKS). Monnet is in de geschiedenis van de Europese Integratie de bekendste federalist. Voor hem was een federaal Europa het uiteindelijke doel.⁹

Voor Monnet speelde het vraagstuk hoe oorlog te voorkomen een grote rol. Oorlog in Europa beschouwde Monnet als burgeroorlog. De oplossing hiervoor lag volgens hem in een federatie van staten in Europa. Monnet was zich bewust dat op weg naar een federatie de weg van de geleidelijkheid bewandeld diende te worden. Dit onderscheidde Monnet van een radicale federalist als Spinelli. Monnet probeerde verbanden te leggen tussen staten die functioneel waren en de soevereiniteit van de staten in eerste instantie niet aantastten. Een voorbeeld hiervan is de integratie van de kolen- en staalindustrie met het verdrag van Parijs. Het resultaat van de werkwijze van Monnet is terug te zien in de communautaire methode¹⁰. Deze methode was opgenomen in het Schumannplan. Wat de basis was van het verdrag van Parijs in 1951. Dit verdrag riep de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal in het leven. Deze gemeenschap stelde de productie van kolen en staal onder toezicht van een gemeenschappelijke Hoge Autoriteit. Dit orgaan was een supranationaal orgaan. Voor het eerst ontstaan in de geschiedenis ontstonden er scheuren in het Westfaalse systeem. Monnet wordt gezien als een federalist¹¹. Echter maakte hij veel gebruik van (neo)functionalistische mechanismen.

2.2 Neofunctionalisme

De theorie van het neofunctionalisme is de eerste theorie die is ontwikkeld en specifiek van toepassing is op de Europese integratie. De theorie bouwde voort op het federalisme. Een

⁹ Rosamond, *Theories* 70.

¹⁰ De communautaire methode is de manier waarop supranationale besluitvorming plaats vindt binnen de EU. Dit is een methode waarop besluitvorming geschiedt op basis van een gekwalificeerde meerderheid in het Europees Parlement als in de Raad van Ministers.

¹¹ Rosamond *Theories*, 75.

belangrijk verschil met het federalisme is dat het Neofunctionalisme een theorie is die het proces van Europese integratie verklaart en weinig meldt over het uiteindelijke eindproduct. In 1958 brengt Ernst B. Haas het boek *The Uniting of Europe* uit. In dit boek beschrijft hij het neofunctionalisme. Het *spillover* mechanisme is de kern van deze theorie. Volgens het mechanisme van *Spillover* leidt integratie op een sector tot druk in een aangrenzende sector. In een aangrenzende sector wordt integratie op de politieke agenda geplaatst en bijna zeker leidt dit tot verdere integratie. Doordat er integratie is vindt er op andere gebieden dus makkelijker integratie plaats, een functionele *spillover*. Door deze toenemende integratie vindt er ook een politieke *spillover* plaats. Namelijk een verplaatsing van politieke zeggenschap naar supranationaal niveau. Daarnaast worden volgens Haas overheden ook gestuurd door belangengroepen. Wanneer een overheid niet het nut inziet van verdere integratie, en dit wel in het belang is van bepaalde belangengroepen dan zullen deze de overheid onder druk zetten. Volgens Haas zien belangengroeperingen en politieke partijen integratie als een manier om hun problemen op te lossen. Een ander aspect van het neofunctionalisme is het verschuiven van loyaliteiten. Wanneer men actief betrokken is in Europese besluitvorming verschuift de loyaliteit van de eigen natie naar het Europese belang. Er ontstaan Europese voorkeuren en loyaliteiten. Hierdoor zullen belangengroeperingen ook op Europese basis zich ontwikkelen. Ook op dit terrein vindt namelijk het *spillover* effect plaats.¹²

Integratie wordt gedreven door functionele belangenbehartiging en niet door de ideologie van een verenigd Europa of gemeenschappelijke identiteit. Het neofunctionalisme wordt vaak gezien als een technocratische en elitaire benadering van integratie. Dit komt doordat het bijna geen rol ziet weggelegd voor de democratie in en de regeringen van de lidstaten. Slechts het functionele aspect is van belang.¹³

Kritiek op het neofunctionalisme wordt op zowel theoretische basis als empirische basis geleverd. Het empirische argument tegen het neofunctionalisme is dat er nauwelijks politieke integratie in Europa plaats vond in de jaren 1970 en het begin van de jaren 80. Sterker nog in 1965 vond er een gebeurtenis plaats die zelfs als een rem werkte op het Europese integratieproces. Binnen de zes lidstaten was onenigheid ontstaan over de financiering van het gemeenschappelijk landbouwbeleid en het overgaan tot besluitvorming per meerderheid in de raad van ministers. Frankrijk nam hier een ander standpunt in dan de

¹² Ernst B. Haas, *The Uniting of Europe*, (Londen, 1958) 297-299. ; Carsten S. Jensen. 'Neo-functionalism', in M. Cini, *European Union politics* (Oxford, 2010)72-78.

¹³ Rosamond, *Theories*, 98-105.

vijf overige lidstaten. Doordat Frankrijk geen enkele concessie wilde doen in de onderhandelingen vielen deze stil. Toen Frankrijk het voorzitterschap over de EEG per 1 juli 1965 door moest geven trok ze alle vertegenwoordigers uit Brussel terug. Dit was de grootste crisis in het Europese integratieproces en was voor tegenstanders het bewijs dat de neofunctionalistische theorie niet strookte met de empirie. Ook de grondlegger van het neofunctionalisme kwam door deze crisis terug op zijn standpunt en gaf toe dat zijn theorie niet klopte en dat er ook sprake kan zijn van een *spillback*.¹⁴

Theoretische kritiek was er in drie verschillende vormen. De eerste was dat de verschuiving van loyaliteit ontkend werd door bijvoorbeeld Taylor.¹⁵ Voor de afgevaardigden van een land blijkt bijna altijd nog steeds het nationaal belang als hoogste belang te gelden. De tweede is dat integratie kan toenemen, maar dat nieuwe instituties ook op intergouvernementeel basis gerealiseerd worden en niet altijd supranationaal dient te zijn. Haas zelf was degene die hier mee kwam De derde vorm van kritiek was gericht op de positie van de staat. Deze was volgens het neofunctionalisme klein. Volgens deze critici moeten veel instituties die ontstaan zijn gezien worden als intergouvernementele organisaties.¹⁶

2.3 Intergouvernementalisme

Het begrip Intergouvernementalisme kan drie betekenissen hebben, een theoretische, en een ideologische. Daarnaast is intergouvernementele besluitvorming, besluitvorming met unanimiteit. De ideologische betekenis houdt in dat men supranationale besluitvorming zoveel mogelijk wil vermijden, en alleen op basis van unanieme besluiten wil samenwerken met andere landen. Maar in dit hoofdstuk willen we ingaan op het intergouvernementalisme als theoretisch kader om Europese integratie te analyseren.

De grondlegger van de theorie van het intergouvernementalisme is Stanley Hoffmann. Het intergouvernementalisme wordt gekenmerkt door het feit dat volgens deze visie de natiestaat de belangrijkste speler blijft in het proces van Europese integratie. Europese integratie wordt gezien als samenwerking, waarbij de soevereiniteit van de staat niet wordt aangetast. Intergouvernementalisten spreken dan ook liever over Europese samenwerking dan over integratie. Europese integratie wordt gebruikt door de staten om

¹⁴ Jensen, Neo-functionalism, 79-81.

¹⁵ P.Taylor, 'Regionalism and functionalism reconsidered', in P.Taylor and A.J.R. Groom(ed) *Frameworks for international cooperation* (Londen, 1990) 180.

¹⁶ Andrew Moravcsik, 'Preferences and power in the European Community' intergovernmentalist p491.

hun eigen belangen te vergroten. Volgens Stanley Hoffman wordt er bij Europese integratie geen soevereiniteit overgedragen, maar wordt deze gedeeld.¹⁷ Ook volgens de intergouvernementalistische school heeft Europese samenwerking dan ook niets van doen met een ideaal van een verenigd Europa, maar samenwerking is puur pragmatisch van aard. Samenwerking geschiedt enkel en alleen omdat de staten er beter van worden. Staten zijn op zoek naar meer welvaart voor hun inwoners.¹⁸

Milward is een andere grote naam binnen de intergouvernementele school. Hij beschrijft in zijn boek *The European rescue of the nation state* dat de Europese staten de koude oorlog hebben overleefd door samen te werken.¹⁹ Milward verwijt de federalisten en functionalisten teleologisch te werk gegaan te zijn. De afbraak van de natiestaat zou teveel als vanzelfsprekend voorgesteld worden. De aartsvaders, Monnet, Schumann of Spaak worden volgens hem teveel afgeschilderd als helden van Europa, terwijl ze vooral de wederopbouw van hun eigen natiestaat dienden.²⁰

De ontstane supranationale instanties zien de intergouvernementalisten als ondersteunend van de staat, deze ondermijnen de staten niet, maar versterken ze slechts. Het is in het belang van de staat dat er bepaalde regelgevende taken worden overgedragen. De Europese Commissie heeft dan ook vooral een dienende rol. De organen die er volgens de intergouvernementalisten echt toe doen zijn de organen waarin vertegenwoordigers van de lidstaten zitting hebben. De Raad van de Europese Unie en de Europese Raad.²¹

Vanaf het midden van de jaren 60 werd het intergouvernementalisme de dominante theorie. Dit kwam door verschillende ontwikkelingen in de jaren 60. Zo was er de al eerder beschreven crisis van de lege stoel, en een herhaaldelijk Frans veto tegen de toetreding van Engeland. Daarnaast werden de Europese raad en de Raad van de Europese Ministers ingesteld. Deze ontwikkelingen zorgden voor een tempering van de verwachtingen over de Europese integratie en voor de opkomst van het intergouvernementalisme als theorie.²²

¹⁷ Stanley Hoffmann, 'Obstinate or obsolete? The fate of the nation-state and the case of Western Europe', in: *Daedalus* 95 (1966) 3, 862-915.

¹⁸ Alan Milward, Vibeke Sorensen, 'Interdependence or integration? A rational choice' in A.S. Milward, Frances M.B. Lynch, Ruggero Romero, Ruggero Ranieri, and Vibeke Sorensen, *The Frontier of National Sovereignty. History and Theory, 1945-1992* (Londen 1993) 1-33, 1-10.

¹⁹ Alan Milward, *The European rescue of the Nation State*, (Londen, 2000)

²⁰ Milward, *The European rescue*, 318-344.

²¹ In de Raad van de Europese Unie (ook Raad van ministers of Raad) hebben de ministers van de lidstaten zitting. Deze raad is dus thematisch geordend. Zo zijn er bijvoorbeeld aparte zittingen van de Landbouwministers van de lidstaten en de ministers van Justitie. In de Europese Raad hebben de regeringsleiders of staatshoofden zitting.

²² Cini, *Intergovernmentalism*, 87-90.

Het intergouvernementalisme verschilt van het realisme op een belangrijk punt. Het verwezenlijken van veiligheid is voor de realistische school het enige doel van de staat. Hoffmann en de zijnen zien dat er ook samenwerking plaats vindt tussen landen met economisch gewin als doel.

2.4 Liberaal intergouvernementalisme.

Eu integration can best be understood as a series of rational choices made by national leaders. These choices responded to constraints and opportunities stemming from the economic interests of powerful domestic constituents, the relative power of states stemming from asymmetrical interdependence, and the role of institutions in bolstering the credibility of interstate commitments.²³

Zo begint Andrew Moravcsik zijn eerste hoofdstuk van *The Choice for Europe, Social Purpose & State Power From Messina to Maastricht*. In dit boek zet Moravcsik zijn theorie van het Liberaal Intergouvernementalisme uiteen. Eerder in de jaren negentig had hij deze theorie al in verschillende artikelen naar buiten gebracht.²⁴ Dit boek is een volledige uitwerking hiervan.

Deze theorie is een belangrijke uitleg van Europese Integratie geworden.²⁵ Het LI is eigenlijk een combinatie van verschillende bestaande theorieën. Het is een intergouvernementele theorie waaraan een liberale en een institutionalistische benadering is toegevoegd. Op basis van onderzoeken naar vijf grote momenten in de Europese integratie concludeert Moravcsik dat de belangen van de lidstaten afgeleid worden van de binnenlandse politiek met economische en specifiek commerciële belangen als belangrijkste factor.²⁶ Moravcsik geeft een commerciële verklaring voor de Europese integratie.

De basis van de theorie is het intergouvernementele aspect. De natiestaat staat centraal, is de hoogste macht, en is op zoek naar het beste voor zijn land. Niet alleen op veiligheid, maar vooral economische voorspoed. Deze intergouvernementele theorie wordt aangevuld met een theorie over de binnenlandse politiek, de *two-levelgame*. Dit idee is van

²³ Moravcsik, *The Choice for Europe*, 18.

²⁴ Moravcsik, 'Preferences and power in the European Community. A liberal intergovernmentalist approach', *Journal of Common Market Studies*, 31(4), 473-524.

²⁵ Cini, Intergovernmentalism, 109 ; Frank Schimmelfenning „Liberal Intergouvernementalisme“, in: A. Wiener en T. Diez (red.) *European integration theory* (Oxford 2004) 75-93, 76.

²⁶ Moravcsik, *The Choice for Europe*, 473.

Robert Putnam. Putnam beschreef in 1988 in een invloedrijk artikel de theorie van een *two-level game*. Dit 'spel' wordt gespeeld door staten. Eerst bepaalt de staat in haar eigen omgeving het nationale standpunt. Door coalities te smeden van binnenlandse groepen proberen ze hiervoor binnenlandse steun te verwerven. Vervolgens wisselen de staten in het tweede level de standpunten uit en gaan ze in onderhandeling met als doel zoveel mogelijk van het nationale standpunt te verwezenlijken. Het is dus dezelfde speler die op meerdere niveaus actief is. De regering (of vertegenwoordigers hiervan) is de speler die op beide niveaus acteert.²⁷

Er zijn twee duidelijk verschillende dimensies aan het LI. De vraag, die voortkomt uit druk van binnenlandse belangengroeperingen en het aanbod, die voortkomt uit de onderhandelingen tussen staten. Beide aspecten zijn volgens Moravcsik belangrijk om Europese Integratie te beschrijven. De vraagzijde is het liberale aspect van de theorie. Dit vindt plaats binnen de verschillende lidstaten bij de bepaling van het nationale standpunt. De vraag naar uitkomsten van Integratie komt voort uit interactie tussen staat en samenleving. Hierin spelen belangengroeperingen een grote rol. Deze belangengroeperingen zijn afhankelijk van elkaar en zullen coalities smeden om zo hun wensen verwezenlijkt te zien worden in het nationale standpunt. Kortom het nationale standpunt wordt gevormd door de dominante belangengroeperingen. Op verschillende terreinen zijn er verschillende belangengroeperingen actief. De invloedrijke belangengroeperingen zijn volgens Moravcsik economische belangengroeperingen. Volgens Moravcsik is Europese integratie puur gedreven door economische motieven. Dit illustreert Moravcsik met de bewering dat het Franse veto van de Gaulle tegen de Britse toetreding niet primair bedoeld was om de Franse *Grandeur* veilig te stellen, maar bedoeld was om de prijs van het Franse graan veilig te stellen. De Franse *Grandeur* was wel een factor die meespeelde, maar niet bepalend.²⁸ De regering heeft binnenlands het doel om aan de macht te blijven, en moet dus ook voor een deel naar de wil van deze belangengroeperingen handelen.

Na het proces van het bepalen van het nationaal standpunt komt men uit bij de aanbodzijde. Hier worden de verschillende nationale standpunten uitgewisseld. Op dit intergouvernementele speelveld vinden onderhandelingen plaats waarbij elke staat zoveel mogelijk van het geformuleerde nationaal belang wil verwezenlijken.

Na het *spel* op deze twee niveaus worden er als derde stap instituties gevormd. Internationale instituties zijn nodig voor een duurzame samenwerking. Collectief kan er een

²⁷Putnam, *Diplomacy and Domestic Politics: The Logic of Two-Level Game*, *International Organization*, 1988 42(3), 427-461.

²⁸ Moravcsik, *The Choice for Europe*, 7.

betere oplossing voor gezamenlijke problemen gevormd worden. Instituties zorgen ervoor dat in de toekomst staten niet onzeker hoeven te zijn over de nationale standpunten van andere landen. Dit doen ze doordat door instituties de tweede stap, de internationale onderhandelingen, niet opnieuw gezet hoeft te worden.²⁹

Moravcsik gaat bij zijn theorie uit van drie assumpties. De eerste basisassumptie is dat de staat de speler van het spel is. Dit spel wordt gespeeld in een anarchisch systeem. Dit wil zeggen dat de staat de hoogste macht is. Er is geen autoriteit boven de soevereine staat. De staten maken beslissingen door met elkaar te onderhandelen. Niet een Hoge Autoriteit of een Europese Commissie dus! *De EU is best seen as a regime for policy co-ordination.*³⁰ De basis van deze assumptie is ontleend uit de realistische school. Het past echter niet in het realisme omdat niet veiligheid en macht maar economische belangen en het dynamische binnenlandse proces de drijfveren van de staten zijn.³¹

De tweede basisassumptie is dat staten rationeel handelen en informatierijk zijn. De spelers denken na over het nut van alternatieven, en kiezen voor de optie die hun belang vervuld of het best benadert. Gezamenlijke uitkomsten zijn het resultaat van uitwisselen van belangen. In dit proces van uitwisselen handelt elke staat rationeel ten einde een zo goed mogelijk resultaat voor zichzelf te verwezenlijken.³²

Een derde assumptie die minder duidelijk benoemd wordt is dat elke speler vrijwillig participeert in het proces. Deelname is niet opgelegd of dwingend middels economische of militaire sancties. Dit illustreert Moravcsik met het gegeven dat alle grote beslissingen in de Europese integratie zijn gemaakt op basis van unanimité, en niet door een meerderheid.³³

Moravcsik maakt een duidelijk onderscheid tussen strategie en voorkeur. Strategie is afhankelijk van een bepaalde internationale setting. Voorkeuren worden enkel bepaald door geopolitieke of economische belangen. Geopolitieke belangen zijn bedreigingen van territorium of soevereiniteit, economische belangen gaan over de mogelijke winstgevende internationale handel.³⁴

Het is van belang om het onderscheid te maken tussen voorkeur en strategie om te beoordelen of een land op basis van voorkeuren of strategie een standpunt inneemt. Moravcsik illustreert dit met een voorbeeld: Accepteerde Frankrijk een autonome Europese

²⁹ Moravcsik, A., Schimmelfennig, F: Liberal Intergovernmentalism. In: Diez, T Wiener, A (Edit.): *European Integration Theory*. (Oxford, 2009) 67-86.

³⁰ Moravcsik, Preferences and power, 480.

³¹ Moravcsik Schimmelfennig 67-86.

³² Ibidem.

³³ Moravcsik Schimmelfennig 67-86.

³⁴ Moravcsik, *The Choice for Europe*, 26.

Centrale Bank omdat het Frankrijk een voorkeur voor monetaire discipline had of was het een concessie om Duitsland mee te krijgen voor andere Franse doelen.³⁵

Moravcsik zelf heeft een verklaring waarom zijn theorie zo wijdverbreid is een antwoord op de vraag waarom het LI succesvol is en verklaart dit in een artikel dat hij samen met Schimmelfennig heeft geschreven en geven hiervoor drie redenen

Het LI is gebaseerd op bestaande theorieën en gegrondvest in bredere sociale wetenschappen. Het heeft raakvlakken met verschillende theorieën. De tweede reden die gegeven wordt is dat LI een *grand theory is*. De theorie verklaart de grote stappen in het proces van Europese Integratie. Het is breed toepasbaar en onderzoekt de evolutie van regionale integratie. Het probeert verschillende theorieën en factoren te combineren tot een coherente benadering om het integratietraject te verklaren. Ten derde is LI een simpele theorie. Ondanks dat het verschillende theorieën combineert is LI overzichtelijk en niet complex terwijl het wel theoretisch blijft. Maar de belangrijkste verklaring die Moravcsik en Schimmelfennig geven van het succes van het LI ligt in het succes van de assumpties. Het blijkt volgens de schrijvers een realistische benadering te zijn, de assumpties kloppen vaak, en ook de aan de hand van de theorie geprojecteerde verwachtingen zijn vaak accuraat.³⁶ Ook anderen erkennen het LI als toonaangevend, een belangrijk argument hiervoor is dat het een duidelijk theoretisch omkaderd verband geeft van de samenhang tussen de binnenlandse en internationale politiek.³⁷ Moravcsik betoogt dat kennis van de binnenlandse politiek noodzakelijk is om het integratieproces te kunnen verklaren.³⁸

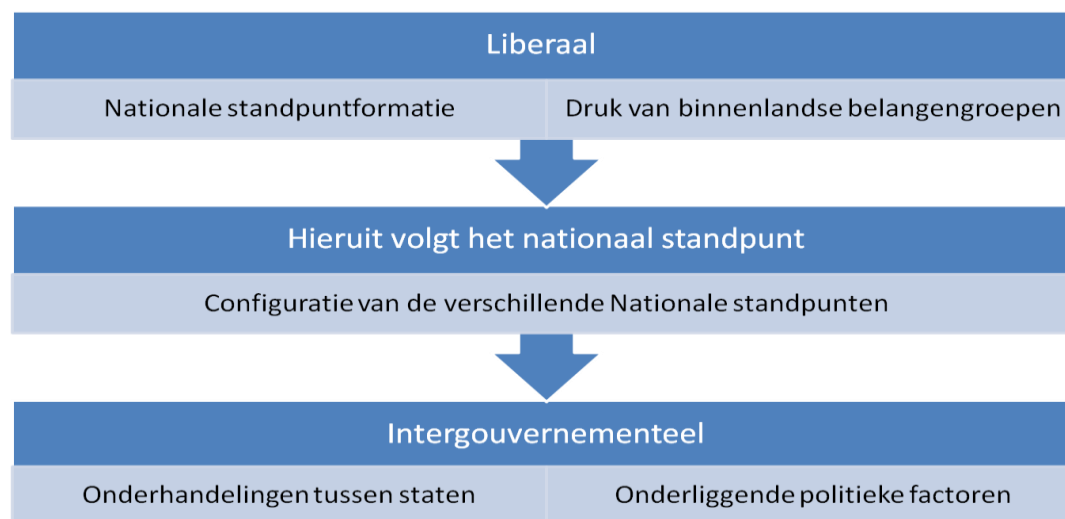

Fig1: Schematische versimpelde weergave van het Liberaal Intergouvernementalisme.

³⁵ Moravcsik, *The Choice for Europe*, 25.

³⁶ Ibidem.

³⁷ Cini, *Intergovernmentalism*, 109;

³⁸ Moravcsik, *The choice for Europe*, 481.

Als alle theorieën is ook het LI aan kritiek onderhevig. Een punt van kritiek is dat politiek en economie niet zo hard gescheiden kan worden als Moravcsik doet. Waarom wordt er alleen gekeken naar momenten waarop er unanieme besluitvorming plaats vindt vraagt Scharpf zich af. Waarom zouden de uitkomsten niet worden beïnvloed door de onderhandelingskwaliteiten van de betrokken regeringen?³⁹ Een ander punt van kritiek wordt door Lieshout Segers en Van der Vleuten beschreven. Ze geven aan dat er in *The Choice for Europe* veel foutieve citaten en verwijzingen staan. In hun artikel analyseren ze het gebruik van bronnen door Moravcsik in het hoofdstuk waar hij schrijft over de opstelling van De Gaulle en het Engelse veto. Uit deze analyse van bronnen blijken veel bronnen niet (volledig) correct gebruikt. Ook worden veel bronnen door Moravcsik betrouwbaarder beoordeeld dan dat ze daadwerkelijk zouden zijn. Het voorbeeld hiervan geven de schrijvers in het gebruik van het dagboek van Alain Peyrefitte, persvoorlichter van De Gaulle, door Moravcsik.⁴⁰

Een ander punt van kritiek is dat Moravcsik bij zijn theorie zeer selectief de casussen heeft uitgezocht om als bewijs te dienen. Hij heeft alleen gekeken naar de momenten waarop grote belangrijke besluiten worden genomen maar neemt de alledaagse Europese besluitvorming niet mee.⁴¹ Moravcsik weerlegt dit door te zeggen dat juist op deze momenten is bepaald welke kant de integratie op gaat. Beslissingen hier genomen waren van grote invloed op het functioneren van de EU in zijn geheel. Daarnaast weerlegt Moravcsik ook deze kritieken door te zeggen dat de theorie ook niet altijd kan kloppen. Wanneer aan de basisassumpties niet wordt voldaan, gaat de theorie niet op. De theorie gaat op in een stabiele omgeving, waar aan basisvoorwaarden wordt voldaan.⁴²

Een ander punt van kritiek is dat Moravcsik het supranationale aspect bagatelliseert. Er wordt volgens critici meer bepaald in supranationale processen dan Moravcsik wil toegeven.⁴³

Het voert voor deze scriptie te ver om uitgebreid dit debat te analyseren. Het is van belang om kritisch te blijven tegen een theorie als deze. Echter blijft het de meest

³⁹F Scharpf, 'The Choice for Europe: Social purpose and State power from Messina to Maastricht. Selecting Cases and Testin Hypotheses' in *Journal of European Public Policy*, 6: 164-168

⁴⁰ Robert Lieshout, Mathieu L.L. Segers, en Johanna Maria van der Vleuten, 'De Gaulle, Moravcsik, and The Choice for Europe: Soft Sources, Weak Evidence' in *Journal of Cold War Studies* Volume 6, number 4, (2004) 89-139.

⁴¹Cini, *Intergovernmentalism*, 99.

⁴²Moravcsik Schimmelfennig 73-77.

⁴³Cini, *Intergovernmentalism* 101.

invloedrijke theorie wanneer het gaat om Europese Integratie. In 2008 is het zelfs in het Chinees vertaald. Maar waarom is LI een toonaangevende benadering geworden? Het belangrijkste antwoord hierop is dat middels deze theorie het gedrag van een staat te verklaren is waarbij er rekening gehouden wordt met theorieën over integratie én met theorie over het gedrag van staten.

Het is de enige theorie die specifiek past op de Europese integratie, waarbij aandacht wordt besteedt aan de binnenlandse politiek en aan interstatelijke onderhandelingen. Het brengt samenhang aan tussen politieke wetenschappen en geschiedenis. Al met al is LI wijd bekritiseerd, en is het sinds het begin onderwerp van debat. De bewijslast van Moravcsiks casussen is misschien soms mager of niet goed onderbouwd. De theorie blijft echter een belangrijke theorie in Europese integratie.

Desmond Dinan verwoordt het in zijn historiografie over de EU als volgt: "He had integrated history and political science in the study of the EU in a far more comprehensive way (...) cast key developments in the history of the EU in a new light, and raised the visibility and status of EU studies. Like De Gaulle in the history of the EC, Moravcsik would forever be a giant in the study of the EU"⁴⁴ Dat de theorie belangrijk is bewijst ook Google Scholar: The Choice for Europe is inmiddels meer dan 3000 keer geciteerd in wetenschappelijke publicaties. Dit is drie maal zoveel als *Obstinate or Obsolete* van Stanley Hoffmann en twee maal zoveel als Milwards *European Rescue*.

Deze theorie past ook uitstekend voor mijn onderzoek. Mijn onderzoek wilde positie van belangengroeperingen in Nederland analyseren bij de totstandkoming van het Verdrag van Rome. Het LI schikt hierbij uitstekend als theoretisch kader voor mijn onderzoek.

Dit onderzoek heeft niet de pretentie dat het gelijk of ongelijk van het LI bewezen zal worden. Wel wil dit onderzoek Nederland in de jaren vijftig leggen langs de lat van het concept Liberaal Intergouvernementalisme. Dit onderzoek zal zich beperken tot de bepaling van het nationale standpunt.

Door Nederland langs deze lat te leggen kan inzicht verschaft worden in de methode waarop Nederland te werk ging in de aanloop naar het Verdrag van Rome, ook kan inzicht verschaft worden in de vraag of de Nederlandse situatie past in het liberaal intergouvernementele concept.

⁴⁴ Desmond Dinan, 'The historiography of the European Union' 319.

3. Het begin van de Europese integratie

3.1 De naoorlogse situatie

In de 2^e helft van de 19^e en de eerste helft van de 20ste eeuw bestond er eigenlijk geen eenduidige Nederlandse buitenlandse politiek. Neutraliteit en vrije handel waren voor Nederland kenmerkende begrippen. Zo verklaarde Nederland ook bij het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog neutraal te zijn. Zoals bekend trok de Duitse Weermacht zich daar niet heel veel van aan en voor het eerst in anderhalve eeuw was Nederland betrokken in een gewapend conflict op eigen bodem. Het falen van de Nederlandse buitenlandse politiek werd zo pijnlijk duidelijk. De neutraliteit was dood, en vrije handel bleek sinds de grote depressie ook een utopie.⁴⁵

De Nederlandse buitenlandse politiek is altijd erg gedreven door economische belangen. In tegenstelling tot de Franse opstelling in de Europese integratie is het minder omstreden om te zeggen dat de economie de grootste drijfveer was om tot integratie te komen. Dit is niet verwonderlijk als we weten dat veertig procent van het Nederlandse nationale inkomen van buiten 's lands grenzen kwam.⁴⁶ Na de oorlog moest er naar een alternatief gezocht worden. Deze werd in 1948 gevonden in lidmaatschap van de NAVO. Hiermee koos Nederland bewust tegen neutraliteit en voor samenwerking met de bevrijders, de VS en Groot-Brittannië. Deze alliantie was echter vooral een politieke alliantie.

In 1948 werd in de Ridderzaal in Den Haag het Europees Congres gehouden. Hier spraken Europese politici onder voorzitterschap van Sir Winston Churchill over de toekomst van het continent. Hier werd besloten tot het oprichten van de Raad van Europa en werden de fundamenten gelegd voor de Europese integratie. Deze Raad van Europa was op instigatie van de Britten zo vormgegeven dat er voor federalisme absoluut geen plaats was. Alle besluiten werden genomen met unanimiteit en federalistische initiatieven konden zo geen ruimte krijgen.⁴⁷

Naast de integratie in Europa vond er op iets kleinere schaal ook integratie plaats. Vanaf 1948 maakten Nederland, België en Luxemburg deel uit van een douane-unie, de Benelux. De Benelux was om verschillende redenen belangrijk voor de Europese Integratie. In de eerste plaats omdat het gezien werd als voorbeeld of voorloper van de Europese

⁴⁵ Hellema, *Nederland in de Wereld: Buitenlandse politiek van Nederland* (Houten 2010) 43-45, 113.

⁴⁶ Alan S. Milwall, *The European Rescue of the Nation-State*, (Londen/New York 1992) 7.

⁴⁷ R.T. Griffiths, *Europe's First Constitution, The European Political Community, 1952-1954*, (London, 2000) 44-48.

douane-unie. In de tweede plaats omdat de Benelux soms een obstakel vormde in de Europese integratie. De Beneluxlanden probeerden voorafgaande aan Europese onderhandelingen de standpunten af te stemmen. Ook wilden de Beneluxlanden dat nieuwe EEG afspraken ruimte lieten om de afspraken gemaakt binnen de Benelux te laten bestaan.⁴⁸ Later zal behandeld worden hoe de Benelux samenwerkte bij de totstandkoming van de gemeenschappelijke markt.

In 1950 lanceerde de Franse minister van Buitenlandse zaken, Robert Schuman, een plan om met Nederland, Duitsland, België, Luxemburg, Italië een gemeenschap voor Kolen en Staal op te richten. Dit om de wederopbouw na de Tweede Wereldoorlog te verbeteren. Met deze gemeenschap zouden er voor deze landen een continue voorziening van Kolen en Staal zijn. Dit was een bijzondere stap. Kolen en staal zijn belangrijke grondstoffen voor oorlogvoering. De gezworen aardsvijanden Frankrijk en Duitsland zouden nu minder snel met elkaar in oorlog kunnen raken omdat de productie van Kolen en Staal niet meer onder staatsgezag stond, maar onder het gezag van een Hoge Autoriteit. Vanaf het ontstaan van Duitsland werd de internationale politiek op het Europees continent gedomineerd door de Frans Duitse verhouding. Deze landen hadden drie oorlogen uitgevochten in 80 jaar. Met de EGKS was een nieuwe oorlog ver weg. Maar het verbond tussen Frankrijk en Duitsland was niet het enige revolutionaire aan deze stap. Ook werd hiermee een supranationaal orgaan gecreëerd. Staten gaven voor het eerst in de geschiedenis soevereiniteit ten gunste van economisch gewin. Deze oprichting zorgde voor een start van een proces wat nu nog steeds gaande is. De Europese integratie.

3.2 Johan Willem Beyen

In september 1952 startte het tweede kabinet Drees⁴⁹. De liberale minister van buitenlandse zaken Stikker werd vervangen door een tweemanschap, de partijloze minister van Buitenlandse zaken Wim Beyen, en de minister zonder portefeuille de katholieke Joseph Luns. Beiden waren verantwoordelijk voor buitenlandse zaken maar Beyen was formeel de minister van Buitenlandse zaken, en hield zich bezig met de Europese integratie. Luns nam het overige deel van de taken op zich.⁵⁰

Deze verandering was meer dan een verandering van persoon. Deze wisseling van de wacht was een opmerkelijk keerpunt in de Nederlandse opstelling ten opzichte van Europese

⁴⁸ Arend Jan Boekestijn, 'The Formulation of Dutch Benelux Policy' in: R.T. Griffiths, *The Netherlands and the integration of Europe 1945-1965* 44-45.

⁴⁹ Het kabinet Drees-Van Schaik wordt soms Drees I genoemd, waardoor het kabinet dat in 1952 aantrad ook Drees III genoemd wordt.

⁵⁰ J. van der Harst, 'The Pleven Plan', in Griffiths, *The Netherlands*, 153-155.

integratie. Beyen was veel meer pro-Europees dan zijn voorganger Stikker. Stikker was meer gericht op het Atlantische bondgenootschap en was geen voorstander van Europese integratie op supranationaal niveau. Beyen maakte direct na zijn aantreden duidelijk dat hij deze lijn niet zou voortzetten.⁵¹ dr. E. H. van der Beugel, ten tijde van het ministerschap van Beyen topambtenaar op Buitenlandse Zaken, later staatssecretaris op het zelfde departement zei hierover:

‘Beyen was natuurlijk een totaal ander figuur. Want Beyen kon zelf conceptioneel denken. Er is geen sprake van dat het plan Beyen ergens uit de ambtenarij is opgekomen. Het plan-Beyen en bovendien zijn hele Europese politiek is iets geweest wat hij zelf bewerkt en bedacht heeft. (...) Maar in hun benadering, met name ook in hun benadering over de prioriteit van het supranationalisme waren Stikker en Beyen geheel verschillend.’⁵²

Een van zijn eerste daden was het Pleven-plan⁵³ fel verdedigen in de Tweede Kamer, en pleitten voor een snelle ratificatie van het verdrag voor de Europese Defensie Gemeenschap (EDG).⁵⁴

Beyen was geen voorstander van een federatie. Een federatie is namelijk een bevestiging van een bestaande politieke solidariteit. In Europa gaat het om een *fusion des intérêts*, aldus Beyen.⁵⁵ Maar voor een optimaal resultaat is politieke integratie nodig. Voorwaarde voor een zo goed mogelijke samenwerking is een supranationale structuur. Hierin is de opstelling van Nederland anders dan die van de Fransen en Italianen. In deze landen zag men politieke integratie als hoofddoel, en economische gewin is van secundair belang. In Europa kon er alleen een vuist gemaakt worden tegen grootmachten als men politiek integreerde.

Beyen hield de focus op economische integratie. Maar hij achtte politieke integratie noodzakelijk om tot economische integratie te komen. Beyen had absoluut hetzelfde doel voor ogen als zijn voorganger, namelijk economische vooruitgang voor Nederland, maar zag

⁵¹ Jan Paulussen, Ivo Blanken, *Samenwerking tussen Nederlandsche industrieën met groote internationale belangen. 70 jaar contactcommissie (1934-2004)*, (Zaltbommel, 2004) 43-44.

⁵² Anjo G. Harryvan, J. van der Harst en S. van Voorst, *Voor Nederland en Europa. Politici en ambtenaren over het Nederlandse Europabeleid en de Europese integratie, 1945-1975*, (Den Haag 2001) 43-44.

⁵³ Het Pleven-plan stelde een supranationaal Europees leger voor (de Europese Defensiegemeenschap). Dit kwam er nooit omdat de Franse Assemblée Nationale hier niet mee instemde.

⁵⁴ Van der Harst, 'The Pleven Plan', in Griffiths, *The Netherlands*, 155-157, J. W. Beyen, *Het Spel en de Knikkers. Een kroniek van vijftig jaren* (Rotterdam 1968) 220.

⁵⁵ Beyen, *Het Spel en de Knikkers*, 223.

een andere weg naar dit doel. Hij kwam hiertoe in 1952 zelf met een plan, het Beyenplan. Dit was een plan om tot verder economische integratie te komen. Er moest een gemeenschappelijke markt komen binnen de zes lidstaten aldus Beyen. Een gemeenschappelijke markt of een douanegemeenschap is een gemeenschap waarin binnen de gemeenschap geen douaneheffingen gelden en dezelfde importheffingen geheven worden voor landen buiten de gemeenschap, het gemeenschappelijk buitentarief. Binnen deze unie was het mogelijk om besluiten op supranationaal niveau te nemen.⁵⁶

Deze omslag in het Nederlandse beleid is enkel te verklaren door de kabinetswissel, met een nieuwe minister van Buitenlandse zaken. Deze omslag lijkt willekeurig maar is te verklaren wanneer we naar de achtergrond van Beyen kijken. Beyen had al een aanzienlijke carrière bij industrieën en banken achter de rug. Zo was hij in de jaren 20 van de vorige eeuw directiesecretaris bij Philips. Hier had Beyen als jurist te maken met het verlangen van Philips om een internationale speler te worden. Beyen kreeg te maken met de voor Nederland ongunstige gesloten markten. Zo moest er in België een importheffing op gloeilampen betaald worden, waren er in Groot Brittannië beperkingen op het invoeren van radiobuizen en had Beyen een belangrijke rol in de overleggen tussen Nederland en Duitsland om het verbod op invoer van radiolampen in Duitsland op te heffen, en was hij betrokken bij pogingen ook de Franse markt open te breken.⁵⁷ Daarna is Beyen ook directeur van Unilever geweest in de periode 1940-1946. Beyen heeft op het ministerie van financiën gewerkt tot 1924, en daarna functies bij industrieën of banken gehad. Uit hoofde van zijn functie als directeur van het IMF was Beyen aanwezig bij de Bretton Woods besprekingen.⁵⁸ Beyen was meer bedrijfsman dan politicus. Beyen zag de grote voordelen voor het Nederlandse bedrijfsleven wanneer er vergaande Europese integratie tot stand zou komen. Dit verklaart de plotselinge omslag in de Nederlandse houding ten aanzien van Europese integratie bij het aantreden van het tweede kabinet Drees. Het handelen en doorzetten van Beyen is van groot belang geweest voor het Nederlandse beleid en voor het tot stand komen van de EEG.⁵⁹

Milward schrijft hierover in zijn *Rescue of the Nation State*: : *'The credit for reorientating Dutch commercial policy and diplomacy in this direction must go very largely to one man, Johan Willem Beyen. (...)Yet in the hagiography of European integration Beyen is usually*

⁵⁶ R.T. Griffiths, *The Beyen Plan*, in Griffiths, *The Netherlands*, 165-170.

⁵⁷ W.H. Weening, *Bankier van de wereld. Bouwer van Europa. Johan Willem Beyen 1987-1976*, (Amsterdam/Rotterdam 2005) 63-68.

⁵⁸ Milward, *The European rescue*, 186.

⁵⁹ Ibidem. 185.; W. Hallstein, *Die europäische Gemeinschaft* (Düsseldorf 1975) 17

*presented as a relatively minor background figure. (...) Yet Beyen has as much claim as anyone to be the first architect of the European Economic Community*⁶⁰

3.3 De Europese Defensie Gemeenschap en een politieke gemeenschap.

In 1952 werd het verdrag voor de Europese Defensie Gemeenschap (EDG) getekend door de vertegenwoordigers van de zes lidstaten. Met dit verdrag zouden de nationale legers plaats maken voor een Europees leger. De lidstaten waren het er over eens dat Duitsland verdedigd moest kunnen worden tegen de Sovjet-Unie, maar Frankrijk was fel tegenstander tegen een Duits leger. De EDG was een oplossing voor dit probleem. Dit zou een leger zijn wat de verschillende legers van de lidstaten zou vervangen door een centraal gestuurd Europees leger.

Wanneer er één leger is voor de lidstaten is, dan is politieke eenheid ook bijna onmisbaar. In ieder geval moet er dezelfde buitenlandse politiek gevoerd worden. Daarom werd er ook besloten over te gaan tot het vormen van een politieke unie. In 1952 stelt de Hoge Autoriteit daartoe een *Assemblée ad hoc chargée d'élaborer un projet de traité instituant une communauté politique européenne: Informations et documents officiels de la Commission constitutionnelle* in, een instantie dat een conceptverdrag voor een politieke unie moet schrijven. In dit plan werd een voorstel gedaan voor een politieke gemeenschap met een gekozen parlement. Er kwam dus directe electorale controle over de uitvoerenden binnen de EGKS en de EDG. Ook werd er in het conceptverdrag gesproken over een gemeenschappelijke markt. Hiervoor werd echter geen datum gegeven, en het uiteindelijke besluit hierover zou bij de raad van ministers liggen. Dit was tegen het Nederlandse plan. De raad van ministers besloot bij unanimité, dus een enkele lidstaat zou de gemeenschappelijke markt kunnen tegenhouden.⁶¹

Het plan wat Beyen had gelanceerd stond hier haaks tegenover. Beyen stelde een economische integratie voor, waar een politiek integratie uit zou volgen. In dit plan was wel een tijdsplan opgenomen. Nederland zag dit plan liever worden uitgevoerd dan het opgestelde ontwerpverdrag. Maar ook in de Nederlandse regering was dit plan niet onomstreden. Het kabinet was in twee kampen verdeeld, een onder leiding van de euroscepticus Drees, en een pro Europees kamp met Mansholt en Beyen. De grootste tegenstand kwam van minister-president Drees. Drees was een euroscepticus en dus tegen het Beyenplan. Drees was tegen een supranationale politieke organisatie, en bang om

⁶⁰ Milward, *The European rescue*, 185.

⁶¹ Van der Harst, 'The Plevin Plan', in Griffiths, *The Netherlands*, 156-160.

overvleugeld te worden door Duitsland en Frankrijk. Daarnaast was Drees geen voorstander van het aangaan van een politieke alliantie met landen waar communisten ruim vertegenwoordigd waren in de huizen van afgevaardigden, namelijk Frankrijk en Italië. Het laatste argument tegen integratie van Drees was de angst tot het voor economische nadelen en verlies van de goede concurrentiepositie van Nederland. Kortom, meer integratie was voor Drees niet wenselijk.⁶²

Beyen redeneerde in verdediging op deze argumenten dat als dit het standpunt was van de Nederlandse regering dat men dan überhaupt niet aan besprekingen over een gemeenschappelijke markt mee had moeten doen. Er was nu geen weg meer terug volgens Beyen. Uiteindelijk gingen Drees en andere eurosceptici akkoord met het voortzetten van de onderhandelingen. Wel onder de voorwaarde dat er duidelijke afspraken werden gemaakt over de invoering van de gemeenschappelijke markt zodat economische voordelen voor Nederland zekerheid zijn. Ook moesten er zekerheden worden ingebouwd om er voor te zorgen dat Nederland en andere kleine landen niet zouden worden overvleugeld door de grote lidstaten. Na enige druk zijn de Nederlandse beleidsbepalers dus om, en kiezen ze voor het voortzetten van de Europese Integratie. Wederom kwam deze druk niet van belangengroeperingen maar vanuit het kabinet⁶³

Waar in Nederland de regering in 1952 veranderde naar een meer pro Europese houding vond in Frankrijk het omgekeerde plaats. Daar waren regering en parlement een stuk sceptischer geworden sinds de verkiezingen in het voorjaar van 1953. Op een bijeenkomst in mei van dat jaar kozen de Franse afgevaardigden de kant van Nederland en dichtten een groter belang toe aan de gemeenschappelijke markt dan aan de politieke unie. Deze opstelling werd niet gekozen omdat de gemeenschappelijke markt zo belangrijk was, maar om het proces om tot een politieke unie te komen, te vertragen.⁶⁴

Frankrijk verkeerde ten tijde van de Vierde Republiek namelijk in een permanente interne politieke crisis en er moest nog gestemd worden in de verschillende parlementen over het verdrag voor de EDG. Het was inmiddels duidelijk dat dit inmiddels geen uitgemaakte zaak meer was. In 1954 kwam er een deuk in de positieve gedachten van de Europa optimisten. Stalin was in 1953 overleden, en met Chroestjov aan de macht in de Sovjet-Unie was de oorlogsdreiging een stuk kleiner geworden. De regeringsleiders hadden het verdrag ondertekend, het Franse parlement moest dit echter nog wel ratificeren. De

⁶² R.T. Griffiths, *The Beyen Plan*, in Griffiths, *The Netherlands*, 174-176.

⁶³ Milward, *The European Rescue of the Nation State*, 1187-190., Beyen, *het spel en de knickers*, 236-237.

⁶⁴ R.T. Griffiths, *The Beyen Plan*, in Griffiths, *The Netherlands*, 174-176.

Vierde Franse Republiek kenmerkte zich door opeenvolgende politieke crises. Tussen het ondertekenen en het stemmen over ratificatie in het parlement had er reeds twee keer een kabinetswissel plaats gevonden. De politieke steun voor de EDG bestond niet meer uit een verplichting met de zittende regering. Zo kon het zijn dat het Franse parlement het verdrag voor de Europese Defensie Gemeenschap niet ratificeerde.⁶⁵

Dit Franse nee had een vertragende werking op het integratieproces, want zonder EDG is ook een politieke unie niet meer noodzakelijk, en zonder de politieke unie was er nog niet direct zicht op een gemeenschappelijke markt.

4. De totstandkoming van het Verdrag van Rome

4.1 Relance Europeene

Het Franse nee tegen de EDG zorgde ervoor dat Nederland zijn positie diende te heroverwegen. Het standpunt van Nederland was altijd geen politieke integratie zonder economische integratie. Nu er van politieke integratie geen sprake meer was, zou dat automatisch betekenen dat er ook geen economische integratie plaats zou vinden. Dit was niet wat Nederland wenste. Er moest economische integratie plaats vinden. Nederland was niet de enige die economische integratie ten doel had gesteld. Ook België had baat bij een verdere economische integratie en een gemeenschappelijke markt. De Belgische minister van buitenlandse zaken Paul-Henri Spaak, sprak verschillende malen met de voorzitter van de Hoge Autoriteit van de EKGS, Monnet, over de mogelijkheden die er waren om tot verder integratie te komen. Het frustreerde de federalist Monnet dat er geen stappen genomen konden worden in het integratieproces. In Spaak vond Monnet een medestander om tot verder integratie te komen. Na enkele gesprekken met Monnet, schreef Spaak een nieuw plan voor de Europese integratie. Hiervoor werd, bijna vanzelfsprekend steun gezocht bij de Nederlandse minister van buitenlandse zaken, Beyen.⁶⁶

Het plan van Spaak ging uit van een sector naar sector benadering. Dit was de reden dat Beyen niet direct enthousiast was. Zonder steun vooraf van de Benelux zouden nieuwe initiatieven uit Belgische of Nederlandse hoek zinloos zijn. Vandaar dat Spaak en Beyen in overleg gingen om met een gemeenschappelijk plan te kunnen komen. Spaak wilde eigenlijk wel tot een politieke unie komen, maar was ook gecharmeerd van het idee van een gemeenschappelijke markt. Dat deze ideeën in België en Nederland uitgewerkt werden was

⁶⁵ Harryvan, *In pursuit of influence. The Netherlands' European Policy during the Formative Years of the European Union*, (Brussel, 2009) 64-65.

⁶⁶ Harryvan, *In pursuit of influence*, 75-81.

niet vreemd. Duitsland was druk doende om weer volledige onafhankelijkheid te krijgen, en in Frankrijk zaten de eurosceptische Gaullisten in het kabinet en was na het wegstemmen van de EDG nu even niet aan zet. Toen in november 1954 de Benelux minister van buitenlandse zaken bijeenkwamen concludeerden ze dat op de korte termijn verdere integratie niet zou lukken. Met het eurosceptische kabinet in Frankrijk op het pluuche zou elk plan op een Frans veto kunnen rekenen. In 1955 veranderde deze situatie door het vallen van het kabinet Mendès in februari 1955. Hierna trad het kabinet Faure aan, waar de pro Europese M.R.P. een belangrijke positie in had. Dit stemde de Benelux ministers weer hoopvol.⁶⁷

Op de Benelux top van 1955 stelde Spaak voor om met de zes⁶⁸ samen te komen. Beyen vond dit een goed plan, en ging direct aan de slag om een voorstel te schrijven. Ditmaal was het een plan voor een economische unie, zonder een politieke unie. In het kabinet was de reactie hetzelfde als eerder, Drees was sceptisch, Mansholt enthousiast. Echter achtte het gehele kabinet, behalve Beyen zelf de kans op succes zeer klein.⁶⁹ Ditmaal probeerde Beyen ook zijn Belgische en Luxemburgse collega's mee te krijgen, na enig onderhandelen lukte dit en schaarden ze zich ook achter het plan. Ditmaal was het plan minder ver uitgewerkt en was het minder rigide tot in de details uitgewerkt. Om antisupranationale sentimenten in Frankrijk te vermijden werd er niet gerept over hogere instituties maar moest de institutionele uitwerking plaatsvinden op een gemeenschappelijke conferentie. Duitsland en Frankrijk konden zich niet helemaal vinden in het plan. Frankrijk wilde nog steeds eerst politieke integratie. In Duitsland was men bang opgesloten te zijn in een economische unie met zwakkere economieën.⁷⁰

4.2 Messina

Het gezamenlijke plan van Nederland en België is het Beyen-Spaak plan genoemd en leidde tot een nieuwe Europese conferentie op Sicilië, de conferentie van Messina in juni 1955. Hier startten de onderhandelingen over de Europese Economische gemeenschap. Maar omdat de reacties uit Duitsland en Frankrijk op het Beneluxplan niet zo positief waren, stelde Beyen voor om een conferentie van experts voor te stellen. Deze experts uit de zes landen moesten werken zonder last of ruggespraak met hun regeringen, en de voorwaarden

⁶⁷ Ibidem, 81-83.

⁶⁸ Met de zes, worden vertegenwoordigers van de zes lidstaten bedoeld.

⁶⁹ Verslag van de Nederlandse ministerraad over het Beyen's voorstel (25 maart 1955), NA, 2.02.05.02 Archief Raad van Ministers, Stukken Ministerraad/401. (Nationaal Archief, Den Haag) Online op www.cvce.eu.

⁷⁰ Harryvan, *In pursuit of influence*, 93-95.

voor het uiteindelijke bedrag bepalen. Dit rapport dat ze dan uitbrachten zou moeten dienen als basis voor de onderhandelingen op de conferentie van de ministers. Ook werd voorafgaand aan de conferentie gezamenlijk de strategie bepaald. Besloten werd om elkaar niet aan te vallen, en geen voorkeur uit te spreken voor sectorintegratie of een gemeenschappelijke markt.⁷¹

Toen de conferentie begon sprak de Franse vertegenwoordiger zich direct uit tegen een gemeenschappelijke markt, en de Duitse vertegenwoordiger was tegen een gemeenschappelijke markt met supranationale instanties. Hierop konden Beyen en Spaak reageren door te zeggen dat ze zich hiervan bewust waren, en dat hun plan ruimte open liet. Daarna stelden ze voor om experts uit de verschillende landen de voorwaarden voor het conceptverdrag op te laten stellen. Deze apolitieke experts moesten onder leiding komen te staan van een politiek persoon. Hier gingen Frankrijk, Duitsland en Italië mee akkoord, en de experts konden aan de slag. Spaak was degene die de leiding kreeg over de experts, (ook uit belangengroeperingen!), en het uiteindelijke rapport is bekend geworden als het Spaakrapport.⁷²

De conferentie van Messina is een van de wonderlijke momenten in de Europese integratie geweest. Op het moment dat er geen enkele mogelijkheid tot verdere integratie reëel leek, was er een opening. Echter, de conferentie was geen echte doorbraak omdat inhoudelijke beslissingen nog niet genomen werden, slechts de procedures werden vastgelegd. Er werd geen keuze gemaakt tussen sectorintegratie of horizontale integratie. Ook werd er niet gekozen voor een intergouvernementeel of supranationaal model.

Wanneer we kijken naar de rol van belangengroeperingen op de conferentie van Messina, dan is deze ambigu. In eerste instantie hebben belangengroeperingen geen rol gespeeld in de besluitvorming over de te volgen procedure. Maar door de vastgelegde procedure is de weg voor belangengroeperingen wel geopend. Doordat apolitieke personen een voorstel gaan doen voor verdere integratie is de mogelijkheid voor belangengroeperingen om hun invloed aan te wenden duidelijk aanwezig.

4.3 Het Spaakrapport

Toen de Spaakcommissie aan de slag ging was een van de eerste twistpunten de strijd tussen de Nederlandse delegatie en de Franse over de hoogte van de gemeenschappelijke buitentarieven. Daar Nederland relatief weinig grondstoffen heeft en hierdoor veel

⁷¹ Ibidem, 95-97; R.T. Griffiths, *The Beyen Plan*, in Griffiths, *The Netherlands*, 177-179.

⁷² Harryvan, *In pursuit of influence*, 95-97.

importeert is het in Nederlands belang om deze tarieven laag te houden. De Fransen hebben daarentegen een zwakkere economie en hoge buitentarieven zouden de Franse economie beschermen. Nederland stelde voor om de (extreem lage) tarieven die de Benelux hanteerde over te nemen. Dit ging alle andere landen, ondanks dat ze zich niet in de Franse voorstellen konden vinden, wat ver.⁷³

Een ander punt waar de Nederlanders tegen streden was harmonisatie van de lonen. Nederland voerde in deze jaren de geleidde loonpolitiek, en deze was essentieel voor Nederland in de jaren vijftig. Wanneer er een hoge autoriteit over de gemeenschappelijke markt zou komen, zou deze wellicht een einde kunnen maken aan deze loonpolitiek. Wel was het zo dat Nederland supranationaliteit noodzakelijk achtte voor een goed functionerende gemeenschappelijke markt. Vandaar dat men toch deze autoriteit prefereerde. Den Haag vroeg haar afgevaardigden zo te onderhandelen dat een gemeenschappelijke markt onafwendbaar en onomkeerbaar zou zijn. Dit alles onder leiding van een supranationale organisatie en beperkte invloed voor de intergouvernementele raad van ministers. Deze ambivalente houding van Nederland was erg lastig voor de onderhandelaars.⁷⁴

Uiteindelijk zijn de daadwerkelijke onderhandelingen over het Verdrag van Rome gevoerd op basis van het rapport van de Spaakcommissie. Voordat deze onderhandelingen überhaupt konden beginnen waren nog wel verschillende ministeriele conferenties voor nodig om onenigheid op verschillende punten uit de weg te ruimen. Deze onenigheid kwam vooral voort uit verschillende conflicten tussen Duitsland en Frankrijk over bijvoorbeeld het Saarland.⁷⁵

Op de conferentie van Venetië op 29 en 30 mei 1956 stond het rapport Spaak op de agenda. Op deze conferentie nam Frankrijk tot verbazing van velen een zeer pro-Europees standpunt in. De Franse minister van buitenlandse zaken Pineau riep op om op korte termijn met de daadwerkelijke onderhandelingen te beginnen. Op de conferentie van Venetië werd dus besloten om te starten met de onderhandelingen, terwijl er nog grote twistpunten waren zoals sociale harmonisatie, de overzeese gebieden, en de institutionele vormgeving.⁷⁶Het rapport Spaak schetste vooral een route naar het einddoel van een gemeenschappelijke markt en bevatte een inventarisatie van de economisch-technische problemen waar nog geen oplossing voor was. Ook adviseerde het rapport een

⁷³ R.T. Griffiths, *The Common Market'*, in Griffiths, *The Netherlands*, 188-194.

⁷⁴ Harryvan, *In pursuit of influence*, 123-127.

⁷⁵ R.T. Griffiths, *The Common Market'*, in Griffiths, *The Netherlands*, 194-195.

⁷⁶ Max Kohnstamm, *De Europese dagboeken van Max Kohnstamm. Augustus 1953-September 1957.*(Amsterdam 2008) 113-115.

supranationale instantie dat belast zou moeten worden met de handhaving van de afspraken gemaakt in het verdrag. Dit orgaan werd door Spaak c.s. een *Commission Européenne* genoemd. Deze commissie zou voorstellen doen, waar de raad van ministers dan, al dan niet met een gekwalificeerde meerderheid, een besluit over zou moeten nemen. Ook Euratom zou een dergelijke commissie krijgen. Volgens het rapport moest de gemeenschappelijke markt in 3 etappes van vier jaar ingevoerd worden. In deze etappes moesten stapsgewijs verschillende handelsbarrières weggenomen worden. Een groot open einde in het rapport was het gemeenschappelijk landbouwbeleid. Hier werd nog geen besluit over genomen en dit werd vooruit geschoven.⁷⁷

Zoals verwacht werd sociale harmonisatie een heikel punt in de onderhandelingen en dit onderwerp werd over de zomer van 1956 heen getild. Na de zomer deed de Franse delegatie concrete voorstellen om tot sociale harmonisatie te komen. Ze stelden gelijke lonen voor mannen en vrouwen, uitbetalen van overuren en gelijktrekken van de duur van de werkweek voor als harde voorwaarde voor integratie. Dit waren voor Frankrijk harde voorwaarden om tot een gemeenschappelijke markt over te gaan. Voordat hier goed en wel een standpunt over bepaald kon worden kwam Frankrijk met een tweede set aan voorwaarden.⁷⁸ Frankrijk wilde vetorecht op bepaalde onderdelen behouden, de overzeese gebieden moesten opgenomen worden in de markt, en Frankrijk wilde niet dat het verdrag in werking zou treden voordat ze een oplossing hadden voor hun conflict in Algerije, er mocht worden overgegaan naar de tweede etappe na unaniem besluit en het lastigste punt voor Nederland: Frankrijk wilde een uitzonderingspositie in geval van problemen met de betalingsbalans. In het geval van problemen wilde Frankrijk weer importbeperkingen in kunnen stellen. Voor al deze voorwaarden zette Frankrijk slechts één concessie tegenover, namelijk dat er gepraat kon worden over de harmonisatievoorstellen. In het kabinet was dezelfde tegenstelling zichtbaar als eerder. Drees was bang dat Frankrijk een mogelijkheid zou krijgen om aan andere lidstaten bepalingen op te leggen die voor iedereen bindend zijn, behalve voor henzelf. Beyen zag het als altijd zonniger in, en zag dat Frankrijk wel bereid was om tot een gemeenschappelijke markt te komen. Wel was Beyen absoluut tegen de mogelijkheid om een overgang naar een volgende etappe met een veto tegen te houden.⁷⁹

Dit was het laatste overleg van het kabinet Drees III. Drees vier kwam aan het bewind en de belangrijkste verandering voor dit onderwerp is het verdwijnen van Beyen uit het kabinet. In het vierde kabinet Drees dat aantrad op 13 oktober 1956 was Joseph Luns de

⁷⁷ Ibidem, 113-115.

⁷⁸ Max Kohnstamm, *De Europese dagboeken*. 116.

⁷⁹ R.T. Griffiths, *The Common Market*, in Griffiths, *The Netherlands*, 193.

enige minister van buitenlandse zaken waardoor hij ook de minister was die belast was met Europese integratie. Luns was minder eurofiel dan Beyen, aan de andere kant werd het pro-Europese geluid in het kabinet versterkt door het aantreden van Marga Klompé en Ivo Samkalden.⁸⁰

De onderhandelingen over een gemeenschappelijke markt gingen gestaag door en in november 1956 bereikten Duitsland en Frankrijk een akkoord over een *package deal*. Politieke conflicten werden opgelost en een deel van de Franse voorwaarden werd door Duitsland geaccepteerd. Nu Duitsland en Frankrijk eruit waren was het aan de andere lidstaten om hun mening over het akkoord te geven. Het was echter een zeer wankel akkoord en Luns zag dat als niet snel iedereen akkoord ging er waarschijnlijk niets zou gebeuren op het gebied van de Europese integratie en adviseerde het nieuwe kabinet om daarom in te stemmen met de voorwaarden. Het nieuwe Nederlandse kabinet ging niet direct akkoord met het advies van Luns om in te stemmen met de voorstellen waarbij een groot deel van de Franse eisen zijn ingewilligd⁸¹. Nederland was altijd fel voorstander van een gemeenschappelijke markt met een supranationale institutie. In de Frans-Duitse overeenkomst lag de besluitvorming bij de intergouvernementele raad van ministers. De kwestie werd kabinetsbreed besproken en er werd besloten in te stemmen met de voorstellen. Volgens Milward was dit zo omdat de kleinere lidstaten geen andere keuze hadden tegen een zo sterk Frans-Duits blok.⁸²

4.4 Het Verdrag van Rome

Eind januari en begin februari kwamen de ministers nog eens bij elkaar. Er lagen nog enkele problemen tussen Frankrijk en Duitsland. Ook werden hier besloten dat de Raad van ministers met unanimité zou moeten besluiten over de hoogte van het gemeenschappelijk buitentarief. De Landbouw werd in de gemeenschappelijke markt opgenomen, maar op verzoek van Frankrijk werd er een lange lijst met goederen opgesteld waarop een hoger toltarief gevraagd mocht worden. Afsproken werd ook dat de Europese Commissie binnen twee jaar na inwerkingtreden van het verdrag zou komen met een voorstel voor een gemeenschappelijk landbouwbeleid. De laatste punten werden op de i gezet en de weg werd vrij gemaakt voor ondertekening van de verdragen te Rome in Maart 1957.⁸³

⁸⁰ Ibidem, 194.

⁸¹ R.T. Griffiths, *The Common Market*, in Griffiths, *The Netherlands*, 194-196.

⁸² Alan S. Milward, *The European Rescue*, 218-219.

⁸³ Max Kohnstamm, *De Europese dagboeken*. 129-131.

5. Belangengroeperingen en het bepalen van het Nederlands standpunt.

5.1 Het Nederlands standpunt

Hoe werd het Nederlands standpunt bepaald in die jaren? Waren er belangengroeperingen betrokken bij de onderhandelingen over het Plevin Plan, het opstellen van het Beyen plan, of hebben belangengroeperingen invloed uitgeoefend op het kabinet in deze periode?

De belangengroeperingen die onderzocht zijn, zijn de werkgeversverbonden . Namelijk de Algemene Katholieke Werkgeversvereniging (AKW), de Verenigde Protestants Christelijke Werkgevers (VPCW) en het Verbond van Nederlandse Werkgevers (VNW). Daarnaast is gekeken naar de vakbonden, de Sociaal Economische Raad (SER), Het Landbouwschap en het Nederlandse belangengroeperingen waren ook verenigd in het Centraal Orgaan voor Economische Betrekkingen met het Buitenland. Dit orgaan adviseerde het Directoraat-generaal voor Buitenlandse Economische betrekkingen. Dit orgaan bestond uit afgevaardigden uit verschillende branches uit de economie. Voor deze groeperingen is gekozen omdat dit de belangrijkste economische belangengroeperingen waren in Nederland in de jaren 50. Moravcsik legt de nadruk op economische integratie en economische belangengroeperingen. Daarom worden enkel economische belangengroeperingen onderzocht. In het onderzoek is gebruik gemaakt van de archieven van de desbetreffende organisaties tussen 1953 en 1957. In deze archieven zijn de jaarverslagen , notulen van bestuurs- en ledenvergaderingen en correspondentie is onderzocht op passages die betrekking hadden op de Europese integratie. Wanneer er sub entiteiten bestonden die specifiek gericht waren op buitenlandse samenwerking of Europese integratie zijn de stukken hiervan ook onder de loep genomen. Daarnaast is gekeken naar gepubliceerde stukken, verklaringen etc. Bij dit onderzoek is gekeken of er standpunten over de Europese integratie uitgesproken worden en of er een actief geprobeerd wordt draagvlak voor dit standpunt te creëren in de politiek of onder de bevolking. Wanneer de belangengroeperingen inderdaad de motor achter Europese integratie zijn geweest verwachten we een actieve lobby politiek van deze organisaties. De organisaties zouden zich dan bezig houden met de vraag hoe de Nederlandse onderhandelingsdelegatie te overtuigen van hun vraagstuk en er is een actieve interne discussie over Europese integratie te verwachten. Daar bedrijven op de korte termijn meer baat zouden hebben bij Europese integratie dan werknemers is deze activiteit naar verwachting hoger bij de werkgevers.

5.2 VPCW

Uit de notulen van zowel het algemeen als het dagelijks bestuur van de VPCW is niet af te leiden dat de vereniging veel aandacht heeft voor de onderhandelingen over het EEG verdrag. In een het verslag van de vergadering van het dagelijks bestuur van 20 december 1956 wordt pas voor het eerst gesproken over de onderhandelingen. Hierin worden bezorgdheden geuit. Men is het niet eens met de door de Nederlandse regering over een *preference d'achat* in Frankrijk. Daarnaast was men ongerust over het buitentarief. Hier zou een prijsverhogende werking vanuit gaan. Het belang van de landbouw moest niet teveel bepalend worden voor de Europese integratie aldus de christelijke werkgevers. Door dhr. De Pous, economisch adviseur van de vereniging, werden twijfels geuit over het handelen van Nederland. Hij vond dat er teveel naar landbouw wordt gekeken, en dat er meer naar het geheel plaatje gekeken zou moeten worden. Verder deelt hij het regeringsstandpunt inzake het harmoniseren van de sociale lasten en het gelijktrekken van de lonen binnen de lidstaten. Dit diende volgens De Pous niet te gebeuren⁸⁴ In de bestuursvergadering van tien januari 1957 werd gemeld dat kennis was genomen van de brief van het Centraal Orgaan voor Economische Betrekkingen met het buitenland over de onderhandelingen betreffende het op handen zijnde EEG verdrag. Verder werd besloten er in de volgende vergadering op terug te komen.⁸⁵ Er werd verder over de Europese integratie gesproken op zeven maart 1957. De onderhandelingen waren op dit moment al zeer ver gevorderd daar het verdrag op 25 maart 1957 ondertekend is. De VPCW verwachtten een sterke samenwerking op dit vlak van de Benelux landen. Over het gebrek aan samenwerking was het bestuur teleurgesteld. Toch was het bestuur wel positief over het resultaat van de onderhandelingen.⁸⁶

De VPCW waren zelf niet actief bezig met een lobby bij de beleidsbepalers wanneer het ging op Europese integratie. Het proces werd gevolgd, en men praatte elkaar in vergaderingen bij over de vorderingen. Uit deze vergaderingen blijkt niet dat men moeite deed om invloed uit te oefenen, of het gebrek aan deze invloed als iets negatiefs beoordeelde. De VPCW hadden vertrouwen in andere organisaties als het Benelux verbond, het Centraal Orgaan, en de integratiecommissie van de SER, waarin ze een vertegenwoordiger hadden. Maar hier bleef het bij wat betreft de actieve inmenging in de bepaling van het Nederlandse standpunt.

⁸⁴ Archief VPCW, KDC, toegang nr. 322, Notulen dagelijks bestuur VPCW, 20-12-1956.

⁸⁵ Archief VPCW, HDC, toegang nr. 322, Notulen dagelijks bestuur VPCW, 10-01-1957.

⁸⁶ Archief VPCW, HDC, toegang nr. 322, Notulen bestuursvergadering VPCW, 07-03-1957.

5.3 AKW

Ook uit verslagen van vergaderingen en correspondentie van De Algemene Katholieke Werkgeversvereniging (AKW) blijkt dat tot begin 1957 er weinig aandacht was voor het naderende verdrag. Begin 1957 is te zien dat men zich binnen de vereniging zorgen gaat maken over de Nederlandse positie en de uitkomst van het verdrag. In de bestuursvergadering van 23 januari van 1957 wordt ongerustheid geuit over het verloop van de onderhandelingen.. Men was bang dat de belangen van het Nederlandse bedrijfsleven ernstig geschaad zouden worden. Maar tot meer dan een dergelijke mededeling kwam het op deze vergadering niet. Men schaaft zich achter een brief van het Centraal Orgaan aan de regering.⁸⁷

Daarna was er veel activiteit op het gebied van Europese integratie binnen de vereniging. Er werd een brief aan de bestuurders van de verschillende afdelingen van het verbond gestuurd waarin de noodzaak om na te denken over het nieuwe Europese werd benadrukt. Er werden bijeenkomsten gepland om het concept verdrag te bespreken en er werden commentaren op het verdrag geschreven. Prof. Albrechts⁸⁸ schreef een uitgebreide uiteenzetting over het concept verdrag. Hierin werden de leden geïnformeerd over het inhoud van het verdrag. Er werden hier geen aanmerkingen op het verdrag gegeven, maar wel wordt duidelijk gemaakt aan de leden wat erin staat. Ook werden de leden op de hoogte gesteld van de resultaten van een onderhoud van Minister Zijlstra met het bedrijfsleven. Op 28 februari 1957 werd een speciale bijeenkomst gehouden om te spreken over de tot stand te komen gemeenschappelijke Europese markt. In de opening wees de voorzitter op het belang voor Nederland. Ook legde de voorzitter een duidelijke link met Christelijke normen en waarden.⁸⁹

Hij [de voorzitter] memoreert daarbij nog de meer principiële achtergronden van de Europese integratie, waarbij het behoud der Christelijke beginselen van vrijheid en gerechtigheid in het geding is,

⁸⁷ Archief AKW, KDC, archiefnr. 977, 72 Notulen bestuursvergadering AKW, 23-01-1957.

⁸⁸ Prof. dr. A.H.M. Albrechts was hoogleraar economische internationale politiek aan de Katholieke Economische Hogeschool. Hij was in het tweede kabinet Drees minister, hiervoor was hij secretaris van de KWV.

⁸⁹ Archief AKW, KDC, archiefnr. 977, 72 Notulen federatiebestuur AKW, 28-02-1957.

grondslagen, die slechts behouden kunnen blijven in een verstrekt en
verenigd Europa.⁹⁰

Hierin zien we dus dat behalve economische belangen er ook een christelijk ideologische component in de drijvereven van het verbond waarneembaar was. Men zag Europese integratie dus ook als middel tot verstevigen van Christelijke waarden.

Op de vergadering van 13 maart 1957 werd de gevoerde koers van de vereniging op het gebied van Europese integratie geëvalueerd. De afvaardiging naar de SER had te wensen overgelaten en men constateerde dat *'het aan regeringszijde geschort heeft zowel aan deskundigheid als aan voldoende inzicht in de verschillende problemen die met de euromarkt te maken hebben'*. Volgens het bestuur had de regering niet goed de lange termijn effecten in de gaten gehouden. De voorzitter ging hierin nog verder en zei: *'Het bedrijfsleven zelf is veel te weinig gekend in de voorbereidende besprekingen, welke tot het verdrag inzake de euromarkt hebben geleid en het is hem bekend, dat de regering met opzet het bedrijfsleven zoveel mogelijk buiten de onderhandelingen heeft gehouden'*⁹¹.

De voorzitter dhr. mr. Van Boven vond dat het bedrijfsleven door de overheid niet genoeg betrokken was in de besluitvorming en de katholieke werkgevers besloten een werkgroep in te stellen die de *zowel de wetenschappelijke en de praktische kant van euromarkt in beschouwing zal nemen.*⁹²

5.4 Verbond Nederlandse Werkgevers

Het Verbond voor Nederlandse Werkgevers hield zich uitgebreider bezig met de ontwikkelingen op het Europese vlak. Uitgebreid worden de voorstellen met commentaren besproken in de bestuursvergaderingen. Op het Spaakrapport werden de volgende punten aangemerkt. Het Verbond benadrukte het belang van harmonisatie van het landbouwbeleid. Daarnaast betwijfelde de bond het zeer of de voordelen van een Gemeenschappelijke markt op zouden wegen tegen de nadelen wanneer er een hoger prijsniveau zou ontstaan. Ook hier zien we logischerwijs dat er wordt aangedrongen op een zo laag mogelijk buitentarief.

⁹⁰ Archief AKW, KDC, archiefnr. 977, 72 Notulen federatiebestuur AKW, 28-02-1957.

⁹¹ Ibidem.

⁹² KDC, archief AKW, archiefnr. 977, 72 Notulen bestuursvergadering AKW, 23-01-1957.

Invloed op de politiek of draagvlak voor beleid?
MA Scriptie Ard Bezemer

Dit is logisch omdat hoge tarieven evident negatief voor het landsbelang zouden zijn, voor een land dat zoveel importeert als Nederland.⁹³

Verder gaat de bond uitgebreid in op het financiële situatie zoals die zou ontstaan. Uitgebreid werd berekend waar de kosten en baten vandaan zouden moeten komen. Ook werd er in tegenstelling tot bij de andere werkgeversorganisaties ingegaan op de implicaties van Euratom. Kortom dit verbond is actief bezig met de Europese integratie. Ze bekijken de voorstellen op de effecten op de Nederlandse economie. Ook is er sprake van terugkoppeling van de afgevaardigde van de SER, Rom Colthoff.⁹⁴ Er wordt eind 1956 besloten een brief aan de minister te sturen waarin een advies wordt gegeven hoe met de Franse eisen betreffende sociale harmonisatie om te gaan. Het verbond vraagt de minister de volgende voorwaarden te stellen

‘Na uitvoerige discussie werd uiteindelijk unanimiteit bereikt met betrekking tot het standpunt dat de Franse voorstellen slechts onder een aantal voorwaarden aanvaardbaar zijn.’⁹⁵

Deze voorwaarden kwamen in het kort erop neer dat er ruimte is voor de Franse voorstellen tot harmonisatie mits het vergroten van de werkgelegenheid uitgangspunt is en het absoluut niet noodzakelijk is om de totale loonkosten op één niveau te brengen. Ook moest er ruime, niet te strikte voorwaarden gesteld worden.⁹⁶

Verder werd in de vergadering van het bestuur van het VNW besloten over te gaan tot het informeren van de leden over integratie. Hierover zegt men in de vergadering:

‘dat hierdoor [door voorlichting] verwarring zou kunnen ontstaan in verband met het feit dat de voorlichting terzake altijd enkele stappen bij de praktijk ten achter zal zijn. Anderzijds kunnen door middel van deze voorlichting belangrijke vraagstukken, welke zich bij de Europese integratie voordoen, onder de aandacht worden gebracht. Geconcludeerd werd dat deze

⁹³ Reactie van VNW op Spaak-rapport, Nationaal Archief, Den Haag, Verbond Nederlandse Werkgevers (VNW), 1926-1969, nummer toegang 2.19.103.05, inventarisnummer 7.

⁹⁴ Notulen bestuur VNW 3-09-1956. NL-HaNA, VNW, 2.19.103.05, inv.nr. 7.

⁹⁵ Notulen bestuur VNW 8-10-1956. NL-HaNA, VNW, 2.19.103.05, inv.nr. 7.

⁹⁶ Notulen bestuur VNW 8-10-1956. NL-HaNA, VNW, 2.19.103.05, inv.nr.7.

voorlichting gewenst is en dat het aanbeveling verdient daarbij voorzichtig te werk te gaan.⁹⁷

Hier werden de leden geïnformeerd over de procedure, en voortgang van de Europese integratie. Men probeerde bij het VNW dus wel betrokkenheid te genereren.

Uitgebreid worden de verrichtingen van de SER integratiecommissie gevolgd en besproken. Veelal blijft het bij een beschouwing van de ontwikkelingen, de besprekingen die gevoerd zijn en het standpunt van de minister, Frankrijk of andere partijen. Maar alle betrokkenheid ten spijt, er is sprake van informatieve betrokkenheid, niet van een activistische. Er is geen blijk van invloed op het beleid anders dan via de SER.

5.5 Gezamenlijke standpunten van de werkgevers

Wanneer we kijken naar gemeenschappelijke verklaringen dan zien we meer uitgesproken actie richting de regering. In 1953 komen de vier werkgevers verbonden met een verklaring over het vraagstuk van de Europese integratie.⁹⁸ De werkgevers spreken zich hier onomwonden uit voor economische Europese integratie. Eén van de belangrijke argumenten is dat de integratie Nederland, met haar groeiende bevolking, van voldoende werkgelegenheid in de toekomst zal voorzien. Een tweede argument dat de verbonden aandragen is het feit dat door toegenomen transportmogelijkheden de economische grenzen vervagen en uiteindelijk van geringe betekenis zullen zijn. De verbonden schrijven hierover: 'Er is sprake van een groeiproces dat, geleid door de krachten van de menselijke geest, in het licht van de ontwikkeling onder de actuele omstandigheden vraagt om afschaffing der handelspolitiek belemmeringen'.⁹⁹ Een vrijer verkeer met de *Dollar en Sterling gebieden* achtten de verbonden van belang. Wel hameren de gemeenschappelijke werkgevers (uiteeraard) op een laag gemeenschappelijk buitentarief. Ook benoemden de werkgevers in 1953 al dat er waarborgen moet worden geschapen.¹⁰⁰

De werkgevers bepleitten een waarborg voor monetaire stabiliteit tussen de landen, maar ook een waarborg tegen benadeling van de kleine landen. Opmerkelijk is dat de werkgevers een vergaande integratie op het oog hebben. Dit blijkt uit de motivatie voor de noodzaak van het waarborgen van een gelijke behandeling van grote en kleine landen:

⁹⁷ Ibidem.

⁹⁸ Verklaring van het VNW, CSWV, K WV en VPCW over het Vraagstuk van de Europese Integratie. 27 mei 1953, NL-HaNA, archief, AZ/KMP, 2.03.01, inv nr 2671.

⁹⁹ Verklaring van het VNW, CSWV, K WV en VPCW

¹⁰⁰ Ibidem

‘Bij het voortschrijden der integratie zal er voor gewaakt dienen te worden, dat de overdracht van nationale bevoegdheden aan supra-nationale organen eerst dan geschiedt, indien er waarborgen zijn geschapen tegen onverantwoorde benadeling der kleine landen, welke kunnen optreden wanneer supra-nationale beslissingen in de economische, financiële, monetaire, fiscale en sociale sfeer worden ingegeven door machtspolitieke in plaats van reële economische overwegingen.’¹⁰¹

Hieruit blijkt dat de werkgevers een integratie op het oog hebben die absoluut verder gaat dan een douane unie. Ook blijkt hieruit dat de werkgevers op hun hoede zijn voor besluitvorming op machtspolitieke overwegingen. Verder benadrukken de werkgevers dat de werkgevers in de lidstaten een zo groot mogelijke vrijheid moeten behouden en bepleitten dat de Europese Gemeenschap de verantwoordelijkheid voor het beïnvloeden van de conjunctuur bij de bedrijven laat. Dit lijkt een logische wens van de werkgevers, toch is het opmerkelijk. Bij een pleidooi voor een vergaande integratie is ook de bereidheid tot opgeven van eigen bevoegdheden, en een open houding voor Europese inmenging te verwachten.¹⁰²

Korte opmerking over de huidige kritiek op de begrotingsregels

Gedurende mijn onderzoek merkte ik op dat werkgevers in 1953 al de noodzaak van monetaire stabiliteit en begrotingsdiscipline benadrukten voor het welslagen van de unie. Door de euro en de crises hebben deze punten in Europa heden ten dage een veel grotere betekenis dan dat dit zestig jaar geleden het geval was. Dit maakt het extra opmerkelijk dat er in de Nederlandse politiek in 2012 partijen zijn die zich verzetten tegen de begrotingsdiscipline. Dit verzet is er enkel omdat deze discipline opgelegd door ‘Brussel’. Deze noodzaak is geïnstitutionaliseerd middels het stabiliteits- en groeipact. Maar 60 jaar geleden was er al de roep uit Nederlandse (!) belangengroeperingen tot discipline op dat punt. Het komt vreemd voor dat partijen heden ten dage die discipline niet willen opbrengen terwijl de roep om deze discipline zeer Nederlands en al zestig jaar oud is .

Een half jaar later brachten de werkgeversverbonden gezamenlijk standpunt over het ‘memorandum van de Nederlandse regering inzake de Europese Gemeenschap (Plan-Beyen)’ uit.¹⁰³ In deze verklaring reageerden de verbonden op het plan Beyen. In hun reactie geven de verbonden nog eens aan dat het streven naar integratie van West-Europa van essentieel belang is voor de toekomstige ontwikkeling van het Nederlandse bedrijfsleven. Hierbij wezen ze er nog eens op dat wat de werkgevers betreft politieke en economische integratie onverbreekelijk met elkaar zijn verbonden. Met voldoening constateerden de verbonden dat

¹⁰¹ Ibidem

¹⁰² Ibidem

¹⁰³ Verklaring van het VNW, CSWV, KWV en VPCW over het Memoranden van de Nederlandse regering inzake de Europese Gemeenschap (Plan-Beyen), 25 november 1953, NL-HaNA, archief, AZ/KMP, 2.03.01, inv nr 2671.

in het ontwerp verdrag van deze gedachten werd uitgegaan. Ze roemden het Beyen-plan omdat dit plan ver gaat in de supranationale bevoegdheden van de unie. Eigenlijk is de verklaring één grote betuiging van steun aan het Beyenplan. Wel stelden de verbonden een aantal voorwaarden die volgens hen noodzakelijk zijn voor een goed functionerende unie. De lidstaten moeten

- Een politiek van interne en externe monetaire stabiliteit voeren
- Een op den duur evenwichtig en verantwoord staatsbudget trachten te verwezenlijken
- Zo min mogelijk belemmeringen aan het bedrijfsleven in de weg leggen, om hierdoor gezonde ontwikkelingsmogelijkheden aan het economische leven te kunnen geven.¹⁰⁴

Eigenlijk was deze verklaring van de verbonden een bekrachtiging van hun eerder dat jaar gedane verklaring waarbij nog eens benadrukt werd hoe belangrijk het ontbreken van restricties voor bedrijven zou zijn en hoe belangrijk de monetaire stabiliteit is voor het wel functioneren van de gemeenschap.¹⁰⁵ Het interessante aan deze verklaring is dat de inhoud hiervan werd afgestemd met Beyen voordat de verklaring werd afgedrukt in de kranten. Hier is te zien dat de werkgevers en de minister van buitenlandse zaken hand in hand te werk gaan, en gezamenlijk draagvlak proberen te creëren voor Europese integratie.¹⁰⁶

Na deze twee verklaringen is er een aantal jaar geen nieuwe uitingen van gezamenlijke standpuntbepalingen op het gebied van de Europese integratie zichtbaar. Het duurt tot 1957 eer er een nieuwe gemeenschappelijke verklaring in de archieven opduikt.

Op 12 maart 1957 werd een resolutie rondgestuurd binnen het dagelijks bestuur van de VPCW wat namens verschillende industrieverbonden uit België, Nederland en Luxemburg ingediend is op de Benelux-besturenconferentie op 28 maart 1957. In deze resolutie werden een aantal standpunten ingenomen over het (toen al ondertekende) Verdrag van Rome. Onder de indieners zijn ook de in dit hoofdstuk besproken KVV en de VNV.¹⁰⁷

In een elftal punten hebben de verenigde werkgevers hun oordeel kenbaar gemaakt Hierin oordeelden de werkgevers als volgt: Een gemeenschappelijke markt met vrij verkeer van arbeidskrachten, diensten, goederen en geld zou bevorderlijk zijn voor de ontwikkeling

¹⁰⁴ Verklaring van het VNV, CSWV, KVV en VPCW over het Memoranden van de Nederlandse regering inzake de Europese Gemeenschap

¹⁰⁵ Paulussen, Blanken, *Samenwerking tusschen Nederlandsche industrieën*, 49.

¹⁰⁶ Paulussen, Blanken, *Samenwerking tusschen Nederlandsche industrieën*, 49.

¹⁰⁷ HDC, archief VPCW toegangnr. 322, Bestuurscorrespondentie, Resolutie Beneluxverbond 11-03-1957.

van het bedrijfsleven en de levensstandaard in de lidstaten. Maar de werkgevers waarschuwden voor een verhoging van de productiekosten. Temeer doordat er nog onderhandeld moest worden over de hoogte van de buitentarieven bestond dit gevaar. Een groot deel van de export ging naar landen buiten de gemeenschap, dit zou door hogere buitentarieven dus hoger worden. In het bijzonder gold dit voor grondstoffen en halffabricaten. Ook bestond het plan om de arbeidsvoorwaarden gelijk te trekken in de richting van het hoogste niveau wat onder de lidstaten aanwezig is. Dit zou volgens de werkgevers ook leiden tot een verhoging van de productiekosten. De verenigde industriebonden hamerden in deze resolutie vooral op het niet op laten lopen van de productiekosten. Ze vonden dat teveel gedaan werd ten bate van de Europese landbouw. Tot slot wezen de industriebonden de overheden op het belang van overleg en op het belang om als Benelux gemeenschappelijk op te treden.¹⁰⁸

5.6 De Sociaal Economische Raad

De Sociaal Economische Raad (SER) is een adviserend overlegorgaan van werkgevers en werknemers, en de door de regering aangestelde kroonleden deze raad adviseert parlement en regering over te nemen besluiten. Ook was het zo dat de regering besloot om twee van de afgevaardigden van de Nederlandse delegatie die onderhandelde over de voorwaarden voor het Verdrag van Rome door de SER te laten aanwijzen. Hierin had de SER dus in ieder geval een zekere invloed. Echter was dit geen volwaardige afvaardiging, maar hadden deze twee leden meer een adviserende rol.¹⁰⁹

Daarnaast werd er in juli 1956 binnen de SER een integratiecommissie in het leven geroepen. Deze commissie bracht adviezen uit aan de regering. Deze commissie heeft de volgende adviezen uitgebracht

1. De Europese gemeenschappelijke markt en het probleem van de sociale harmonisatie (12 oktober 1956);
2. De regeling van de concurrentie op de gemeenschappelijke markt (2 november 1956);
3. De bepalingen voor het vervoer in het verdrag tot instelling van een gemeenschappelijke markt (9 november 1956);
4. Het investeringsfonds (14 november 1956);

¹⁰⁸ archief VPCW, Historisch DocumentatieCentrum voor het protestantisme, toegangnr. 322, Bestuurscorrespondentie, Resolutie Beneluxverbond 11-03-1957.

¹⁰⁹ Verslag van de werkzaamheden van de commissie Europese Economische Integratie, Publikaties van de Sociaal Economische Raad, 1957.

5. De bepalingen voor de landbouw in het verdrag tot instelling van een gemeenschappelijke markt (30 november 1956):
6. Het vraagstuk van het buitentarief in het kader van de gemeenschappelijke markt (5 december 1956);
7. De voorstellen tot instelling van Euratom (13 december 1956);
8. De instelling van een Europees fonds voor beroepsvorming en arbeidsmobiliteit (21 december 1956).¹¹⁰

Deze adviezen zijn samengevat in een 126 pagina's tellend rapport van de commissie. In het eerste advies van 12 oktober 1956 adviseerde de SER de Franse voorstellen te accepteren wanneer het politiek onvermijdelijk is. Wel stelt de SER hier een paar voorwaarden bij. Dit is precies hoe de regering handelde, echter was dit al een maand voordat het rapport uitkwam besloten. ¹¹¹ Hier kan het zijn dat de SER geen invloed had op het beleid. Ook kan het zo zijn dat de commissieleden de minister hun standpunten al eerder op een andere manier hebben duidelijk gemaakt en het beleid mede op basis van deze adviezen is gemaakt.

In de adviezen en het rapport werd uiteraard ingegaan op het gemeenschappelijk buitentarief. Hier is het advies van de SER opmerkelijk. Ten eerste gaf de SER aan dat het niet noodzakelijk is dat de tarieven van tevoren moesten zijn vastgelegd. Wanneer dit zou gebeuren zou het verdrag kunnen vertragen en dat achtte de SER niet wenselijk. De SER erkende dat een zo laag mogelijk buitentarief gunstig is voor Nederland, maar zag de noodzaak voor een compromis. De SER adviseerde de regering om als compromis het rekenkundig gemiddelde van de buitentarieven te gebruiken.¹¹²

Dit handelen als SER opmerkelijk te noemen. De belangengroeperingen achtten het landsbelang niet direct het hoogste belang en adviseert de regering het compromis te zoeken. Dit is opmerkelijk omdat dit andersom te verwachten is: Te verwachten zou zijn dat belangengroeperingen opkomen voor een zo goed mogelijk resultaat en dat vervolgens de regering in de interstatelijke onderhandelingen het compromis zoekt. Verder doet de SER enkele inhoudelijke adviezen over economische bepalingen in het verdrag. Verder is de SER net als het Landbouwschap en de regering overtuigd van het belang van een gemeenschappelijk landbouwbeleid.¹¹³ De integratiecommissie kwam zestien maal bijeen,

¹¹⁰ Sociaal economische raad verslag over 1956, 52-53

¹¹¹ Verslag van de werkzaamheden van de commissie Europese Economische Integratie, Publikaties van de Sociaal Economische Raad, 1957 65-72.

¹¹² Ibidem, 6-11

¹¹³ Ibidem 23-40

voor het laatst in februari 1957 en had geregeld contact met de regering. Het is mogelijk dat de commissie echt invloed uitoefende, maar het lijkt andersom te zijn geweest. De regering gebruikte de contacten met de commissie om steun te vinden voor haar Europese politiek.

Binnen de SER werd er dus actief met de inhoud van de Europese integratie bezig gehouden. De uiteindelijke bepalingen van het akkoord werden uitvoerig bestudeerd en er worden adviezen uitgebracht. Deze adviezen moeten de regering geholpen hebben in de onderhandelingen. Toch was de houding hier ook ambigu. Er is een integratiecommissie die verschillende adviezen produceerde, en zich actief met de integratie bezig houdt. Maar anderzijds wordt er in de jaarverslagen van de SER nauwelijks over de Europese integratie gerept. In het verslag over het jaar 1956 wordt genoemd dat de integratiecommissie adviezen heeft gegeven, maar wordt er niet inhoudelijk op in gegaan. Dit is opmerkelijk daar dit bij andere adviezen wel het geval is.¹¹⁴

Dat de Europese integratie een belangrijk punt is voor de SER blijkt ook niet uit andere zaken waarin de werkzaamheden van de SER besproken worden. Zo besteedde de voorzitter van de SER, Prof. Dr. Mr. F. de Vries, in zijn omvangrijke nieuwsjaarrede op 4 januari 1957 geen aandacht aan de Europese integratie. De economische situatie van Nederland werd uitgebreid besproken, maar over de onderhandelingen over een gemeenschappelijke markt werd met geen woord gerept.¹¹⁵ Wanneer integratie een belangrijk onderwerp voor de SER zou zijn geweest is een zo uitgebreide beschouwing op de economische situatie het moment bij uitstek om zo 'n verhaal te houden.

Kortom de SER hield zich inhoudelijk bezig met Europese integratie door het geven van adviezen, maar de prioriteit die de integratie binnen de SER krijgt is beperkt. De SER komt ook pas vanaf het najaar van 1956 met adviezen aangaande Europese integratie. Eerder zag men de noodzaak blijkbaar niet tot het uitbrengen van adviezen. Maar vanaf eind 1956 werd er uitgebreid nagedacht over het ontwerpakkoord en bevindingen van de integratiecommissie werd direct met de minister gedeeld. Dus ondanks dat de integratie niet door de SER tot een van hun belangrijkste zaken wordt gerekend is er zeker invloed geweest vanuit de integratiecommissie.

¹¹⁴ Sociaal-Economische Raad, Verslag over 1956 52-53.

¹¹⁵ Sociaal-Economische Raad, Verslag over 1956. 5-20.

5.7 Het Centraal Orgaan voor Economische Betrekkingen met het Buitenland.

Nederlandse belangengroeperingen waren ook verenigd in het Centraal Orgaan voor Economische Betrekkingen met het Buitenland. Dit orgaan adviseerde het Directoraat-generaal voor Buitenlandse Economische betrekkingen. Dit orgaan bestond uit afgevaardigden uit verschillende branches uit de economie. Na de conferentie van Messina liet het Centraal Orgaan de minister weten dat ze graag betrokken zouden willen worden in de beleidsbepaling. De minister antwoordde dat dit uiteraard het geval is. Maar van veel actie is geen sprake geweest. Wel zond het Centraal Orgaan in januari 1957 een memorandum over de buitenlandse politiek van Nederland aan de minister. Dit memorandum benadrukte de Nederlandse economische belangen. De kant die de onderhandelingen opgingen, ging in tegen deze belangen aldus het Centraal Orgaan.¹¹⁶ In dit memorandum werd nog eens met klem het belang van lage buitentarieven behandeld. Ook werd het belang van een gemeenschappelijke markt voor de transportsector benadrukt.¹¹⁷ De transportsector leek uitgesloten te gaan worden van de gemeenschappelijke markt. En vanwege de grote transportsector had Nederland juist bij een gemeenschappelijke markt voor de transportsector een groot belang. Echter op deze punten stond Nederland lijnrecht tegenover andere landen, om hierin succes te behalen was dus erg lastig. De hoogte van de buitentarieven was hierop een uitzondering. Frankrijk wilde erg hoge tarieven, Nederland erg lage, en de overige landen zaten hier tussenin. Nederland streefde naar hoge tarieven, maar moest uiteindelijk hogere tarieven accepteren dan oorspronkelijk beoogd.¹¹⁸

5.8 Het Landbouwschap

Het Landbouwschap was in de aanloop naar het Verdrag van Rome absoluut enthousiast over de ophanden zijnde Europese samenwerking. Er is dus van Het Landbouwschap een actieve rol te verwachten. De landbouw zou misschien nog wel het meest gebaat zijn bij de EEG.

Speelden ze eerder bij de onderhandelingen over de politieke gemeenschap nog een uiterst beperkte rol, bij de onderhandelingen over het Verdrag van Rome was hun rol groter. Het Landbouwschap kon op verschillende manieren haar invloed laten gelden. Één van deze manieren was het regelmatige contact met de federalistische minister van landbouw Sicco

¹¹⁶ Kwartaalverslag van het Centraal Orgaan voor Economische Betrekkingen Buitenland, 1956 Kwartaal 4, 13-15.

¹¹⁷ Kwartaalverslag van het Centraal Orgaan voor de Economische Betrekkingen met het Buitenland, 1956 Kwartaal 4, Bijlage VI, 41

¹¹⁸ Harryvan, *In pursuit of influence*, 136.

Mansholt. De tweede manier was via de eerder genoemde organisaties, de SER en het Centraal Orgaan. Ten derde onderhield het Landbouwschap ook actief contact met parlementariërs.¹¹⁹

Het is een feit dat het Landbouwschap geconsulteerd is met de vraag wat de landbouwsector van een gemeenschappelijke markt vond. Het Landbouwschap stond echter in tegenstelling tot het plan van Beyen een sector voor sector benadering voor in plaats van ineens een volledige gemeenschappelijke markt.¹²⁰

Voor de landbouw waren een aantal zaken van belang voor het Verdrag van Rome. Ten eerste mocht het niet zo zijn dat landbouw uitgesloten zou worden van de gemeenschappelijke markt. Dit zou zeer slecht voor de Nederlandse agrarische sector zijn. Ten tweede zouden hoge buitentarieven buitengewoon slecht zijn voor de agrarische sector. Bijvoorbeeld voor veevoer was de sector voor een groot deel afhankelijk van import. Hoge importheffingen zouden funest zijn voor de concurrentiepositie van de Nederlandse landbouw. Daarnaast was ook het Landbouwschap voor supranationaliteit. Wanneer de intergouvernementele weg bewandeld zou worden was men bang dat landen verdere stappen zouden blokkeren om hun eigen landbouwsector te beschermen. Daarnaast zou er ook afgezien moeten worden van een Autarkisch systeem. De landbouwsector vond het onzin om verplicht te worden Frans veevoer te kopen wanneer dit duurder was dan Amerikaans voer.¹²¹ De Nederlandse agrarische sector wilde koste wat kost een gemeenschappelijk landbouwbeleid opgenomen hebben in het verdrag. Dit zou deel uitmaken van de tweede integratiefase. Volgens Nederland moest er na vier jaar automatisch overgegaan worden tot deze fase en vier jaar later naar fase drie. Frankrijk wilde deze stap alleen zetten als op het moment dat er overgegaan moet worden naar de volgende hiertoe unaniem besloten wordt in de raad van ministers. Uiteindelijk is Nederland hiermee akkoord gegaan.¹²²

Dit Nederlands akkoord was de aanleiding voor de meest uitgesproken interventie van belangengroeperingen in de buitenlandse politiek. In december 1956 zond het Landbouwschap een memorandum naar de regering en de Tweede Kamer. In dit memorandum gaf het Landbouwschap duidelijk aan moeite te hebben met de ontwikkelingen in de onderhandelingen. Ook zijn er in de laatste maanden van 1956 en de eerste maanden van 1957 vele ontmoetingen geweest met de minister van Landbouw,

¹¹⁹ Landbouwschap, *Verslag van de werkzaamheden over 1956*, 164.

¹²⁰ Landbouwschap, *Verslag van de werkzaamheden over de jaren 1954 en 1955*, 248.

¹²¹ Landbouwschap, *Verslag van de werkzaamheden over 1956*, 162-164.

¹²² Griffiths, "The Common Market" 195.

Mansholt. In deze periode is er een van de weinige debatten in de Tweede Kamer geweest over Europese integratie. Hier verklaarde Drees achter de belangen van de agrarische sector te staan. In januari 1957 veranderde de opstelling van Nederland naar een wat hardere opstelling. Dit resulteerde in een concessie van Frankrijk, tot de derde fase wordt overgegaan wanneer de Europese Commissie en het Europees Parlement hiertoe in meerderheid besluiten. De agrarische sector werd niet uitgesloten van de markt, en de Europese commissie kreeg de bevoegdheid om minimumprijzen te stellen. Dit was goed nieuws voor de agrarische sector in Nederland.¹²³

De interventie van het Landbouwschap zou wel eens de verklaring kunnen zijn van de hardere opstelling van Nederland in januari 1957 en de Franse concessie die hierop volgde. .

5.9 De vakbonden

Als laatste van de belangengroeperingen dienen uiteraard ook de vakbonden besproken te worden. De drie grote vakbonden waren in 1956-1957 het Nederlands Verbond van Vakverenigingen (NVV), de Katholieke Arbeiders Beweging (KAB), en het Christelijk Nationaal Vakverbond (CNV)

Binnen het CNV wordt ook gesproken over de onderhandelingen aangaande Europese integratie. Binnen het CNV is geen sprake van een lobby voor of tegen integratie, of voorwaarden. Het proces Nederlands standpunt werden beschouwd en doorgaans gaat men akkoord met het ingenomen standpunt door de Nederlandse delegatie. Er zijn geen stukken die er op duiden dat het CNV zich actief met de buitenlandse politiek bemoeide of die aantonen dat er sprake was van voorkeur of afkeur voor de Europese zaak.¹²⁴

Ook binnen de Katholieke Arbeidersbeweging was er geen sprake van een actieve houding ten opzichte van Europese integratie. Binnen deze beweging komt uit de archieven wel een meer geïnteresseerde houding naar voren, zo werd de voortgang van de integratie wel in de gaten gehouden, maar vooral om de leden te kunnen informeren.¹²⁵

Tot slot de grootste vakcentrale het NVV. Ook bij het NVV zien we de beschouwende rol. Er wordt wel geregeld melding gemaakt van de verrichtingen van de integratiecommissie van de SER. Een advies van de SER aan de regering moet slechts gegeven worden wanneer het resultaat zodanig is dat 'Nederland het verdrag uit sociaal-economische overwegingen niet kan aanvaarden' of 'wanneer er in het land onverantwoorde actie tegen tekening

¹²³ Landbouwschap, *Verslag van de werkzaamheden over 1957*, 103-105.

¹²⁴ Verschillende notulen, brieven, memo's binnen de besturen van het CNV. Archief CNV. IISG.

¹²⁵, Archief Nederlands Katholieke Vakverbond, KDC, Archiefnummer 370.

ontstaat'¹²⁶. Hieruit blijkt wel dat het NVV voor verdere integratie is. Maar ook hier is geen sprake van beïnvloeding van het Nederlands standpunt op andere wijze van via SER en Centraal orgaan.

De houding van de verschillende belangengroeperingen in Nederland ten opzichte van Europese integratie is redelijk passief te noemen. Vooral de vakbonden houden zich nauwelijks bezig met Europese integratie. Voor de werkgevers lag dit anders. De werkgevers waren nauwer betrokken met de Europese integratie. Dit is logisch te verklaren, want de werkgevers zouden direct gebaat zijn bij een open Europese markt. Er werd gevolgd en besproken wat er te gebeuren stond, of wat de resultaten van de onderhandelaars waren. Maar over het algemeen waren de werkgevers niet zeer druk met het beïnvloeden van de Nederlandse beleidsmakers.

Een uitzondering zijn de vier werkgeversorganisaties tezamen in 1953 hier geven ze twee maal een verklaring uit waarin ze zich onomwonden voor Europese integratie uitspreken, mits dit onder goede voorwaarden tot stand komt. Hierin pleitten de werkgeversverbonden voor vergaan de Europese integratie. Echter bleef het na deze verklaringen opmerkelijk rustig. Deels is dit te verklaren doordat de lijn die Nederland inzette in het integratietraject grotendeels overeenkwam met de zienswijze van de werkgevers. Zowel de Nederlandse delegatie in Europa, als de werkgevers in hun verklaring pleitten voor lage buitentarieven en wilden geen politieke integratie zonder economische integratie. Er wordt min of meer gezamenlijk opgetrokken voor Europese integratie. De verklaring van november 1953 die wordt afgedrukt in de Nederlandse kranten wordt afgestemd met de minister voordat deze gepubliceerd wordt. Het Nederlandse bedrijfsleven had geen noodzaak om het Nederlands standpunt te beïnvloeden. Dit doordat het beleid van Beyen de werkgevers erg tevreden stemde. Dit is de verklaring dat we geen een actieve rol van de werkgevers zien in de jaren 1954, 1955 en 1956.

In de eindfase van de onderhandelingen (Luns was inmiddels de enige minister van Buitenlandse zaken) over het verdrag van Rome leek Nederland teveel concessies te gaan doen. Hier zien we dat het Landbouwschap ingreep. Nederland verloor volgens de agrariërs het nationaal belang teveel uit het oog wanneer het onder alle voorwaarden de gemeenschappelijke markt zou accepteren. Dit zorgde voor een minder meebuigzame lijn van de Nederlandse onderhandelaars in 1957 en een concessie van Frankrijk. Frankrijk deed

¹²⁶ Verrichtingen van het verbondsbestuur over het tijdvak 1 januari-31 maart 1957. Archief NVV no 34 IISG.

Invloed op de politiek of draagvlak voor beleid? MA Scriptie Ard Bezemer

een kleine concessie waarvan te betogen is dat deze zonder de Nederlandse agrarische belangengroepering niet gedaan was.

in een laat stadium kwamen de werkgeversorganisaties erachter dat het akkoord zoals het er op dat moment lag wellicht niet zo gunstig was voor Nederlandse bedrijven, en probeerden hier alsnog invloed op uit te oefenen. De katholieke werkgevers zagen in dat ze te laat ingesprongen waren op de ontwikkelingen en riepen een commissie in het leven die in de toekomst de integratie beter zou moeten volgen. Sprake van een actieve lobby was er op het gebied van Europese integratie niet.

Waar Nederland op het gebied van de binnenlandse politiek continu overleg voerde met de voor sociale partners, zo afwezig was die rol in de buitenlandse politiek. Wellicht verwachtten de sociale partners veel van organisaties die hen representeerden als de SER of het Centraal Orgaan. Vanuit de SER zien we echter pas vanaf de laatste maanden van 1956 activiteiten op dit gebied. Er worden diepgravende adviezen gegeven, maar deze adviezen komen pas in de afsluitende fase. Een van deze adviezen kwam zelfs nadat de regering al had besloten wat te gaan doen. Maar wellicht hebben de woordvoerders van de SER voor publicatie van het advies gesproken met de bewindspersonen, en deze overtuigd. Het uiteindelijke standpunt van de regering had in ieder geval zeer veel overeenkomsten met het SER advies. Dus ook hier zien we eenzelfde lijn van regering en belangengroeperingen.

Dit kan een belangrijke verklaring voor de houding van de sociale partners zijn. De Nederlandse delegatie onderhandelde zoals de verschillende belangengroeperingen dit graag zagen, de regering en belangengroeperingen zaten grotendeels op dezelfde lijn. Toen duidelijk werd dat de integratie economisch van aard zou zijn was een belangrijke wens ingewilligd van de werkgevers en de landbouw. De koers die Nederland voer leek in overeenstemming met hun belangen, actieve bemoeienis en invloed proberen uit te oefenen op de besluitvorming was dus niet noodzakelijk. Op het moment dat er teveel in strijd gehandeld werd met het hun belangen greep het Landbouwschap in, werkgevers erkenden dat ze niet alert genoeg waren. Concluderend kunnen we zeggen dat de nationale belangengroeperingen hun standpunten duidelijk maakten, en de regering redelijk conform de standpunten van de werkgevers te werk ging in de onderhandelingen over de Europese integratie. Een actieve lobby voor invloed op het beleid was er niet, maar deze was ook niet nodig.

6. Conclusie

In deze scriptie is geprobeerd een antwoord te geven op de vraag of de opstelling van Nederland bij de totstandkoming van het Verdrag van Rome te verklaren is middels de theorie van Moravcsik. In dit onderzoek is slechts ingegaan op een klein deel van de geschiedenis van de Europese integratie dus door enkel deze studie kan het Liberaal intergouvernementalisme niet als juist of onjuist bestempeld worden. Moravcsik betoogt dat economische en commerciële winsten de belangrijkste doelen van de integratie zijn. Wanneer we kijken naar de Nederlandse positie dan komt dit volkomen overeen. Het adagium 'geen politieke integratie zonder economische integratie' past naadloos in het LI. Op initiatief van Beyen werd een gemeenschappelijke markt het stokpaardje van de Nederlandse buitenlandse politiek. Na Messina werd er enkel nog gesproken over economische integratie, dit was een grote stap voor Beyen en Spaak en in de onderhandelingen over het Verdrag van Rome werden de economische belangen fel verdedigd. De focus ligt dus over de gehele periode van de totstandkoming van de gemeenschappelijke markt op economische voordelen voor Nederland. Moravcsik geeft economische belangen als belangrijkste reden voor Europese integratie aan.

Verder gaat het Liberaal Intergouvernementalisme ervanuit dat aan belangrijke beslissingen in de integratie altijd de druk van belangengroeperingen ten grondslag ligt voor het standpunt dat een land inneemt. Slechts in beperkte mate oefenden belangengroeperingen druk uit op de regering om het Nederlands standpunt te beïnvloeden. Er zou dus te stellen kunnen zijn dat de Nederlandse positie niet bepaald is door de economische pressiegroepen. Echter was er in Nederland vanuit de belangrijkste belangengroeperingen niet de noodzaak in te grijpen. De Nederlandse vertegenwoordiging nam namelijk de standpunten in die het bedrijfsleven goed pasten. Nadruk op de economische integratie en een gemeenschappelijke markt met lage buitentarieven met een supranationale autoriteit. Dit streven was precies hetzelfde als waar de werkgevers naar streefden. Het bedrijfsleven hoefde geen actieve lobby te voeren, dus er hoefde van een actieve bemoeienis geen sprake te zijn, maar interactie was er zeker. De meest opmerkelijke vorm van interactie was het voorleggen van een gemeenschappelijke verklaring van de werkgeversverbonden aan Beyen, voordat deze gepubliceerd werd in de kranten. Hier poogden de werkgevers dus draagkracht voor het beleid van de regering te creëren door hun invloed te gebruiken ten opzichte van de bevolking. Regering en bedrijfsleven trokken hand in hand op voor de Europese zaak.

Een belangrijke persoon in de Nederlandse opstelling in de jaren vijftig was Johan Willem Beyen. Beyen was verantwoordelijk voor de verandering van koers van Nederland vanaf 1952. Hij schreef een plan voor een gemeenschappelijke markt en voer een pro-Europese koers. Beyen had een verleden in de top van het Nederland bedrijfsleven, had in financiële functies veel te maken gehad met Europese samenwerking en kan dus ook gezien worden als *spokesman* van het bedrijfsleven, maar dan in de beslissende functie van minister. Hij heeft in de periode dat de integratie in een impasse zat het doel (de gemeenschappelijke markt) voor ogen gehouden, en door het optreden van individuen als Beyen, Spaak en Monnet is er uiteindelijk tot verdere integratie gekomen. Vanaf 1952 was het doel van de Nederlandse regering (en Beyen in het bijzonder) het creëren van een gemeenschappelijke markt. Door het blijven ontplooiën van initiatief hiertoe zijn de onderhandelingen geopend. Op het moment dat de onderhandelingen eenmaal geopend zijn konden andere landen eisen stellen. Verschillende groeperingen gaven Beyen mee om toch niet teveel toe te geven aan de Franse eisen. Maar mengden zich niet erg actief in de beïnvloeding van het nationaal standpunt in de onderhandelingen. Het is dus zo dat de belangengroeperingen niet actief invloed uitoefenden op het Nederlands standpunt. Maar de noodzaak hiertoe ontbrak, daar de belangengroeperingen die het meeste gebaat waren bij Europese integratie hun wensen verwezenlijkt zagen. Deze opstelling heeft er echter wel voor gezorgd dat de belangengroeperingen zich minder bezig hielden met de integratie dan dat achteraf gewild zouden hebben. Dit blijkt in de eindfase van de onderhandelingen wanneer er ineens wel actieve bemoeienis komt van Het Landbouwschap wanneer zaken toch niet volledig gaan zoals gewenst.

Een andere verklaring voor het ontbreken van activiteit van de belangengroeperingen kan gevonden worden in de snel veranderende politieke situatie. Buitenlandse politiek ging meestal over veiligheid, macht en grondgebied. Niet over harmonisatie van lonen, importheffingen of vrij verkeer van personen. Buitenlandse politiek was het domein van diplomaten en staatslieden. Niet van economische belangengroeperingen. Wellicht hadden de verschillende organisaties niet door dat hun belangen waren betrokken bij de verdragen die in werking traden. Er is in dit onderzoek in ieder geval één voorbeeld gevonden waarbij in retrospectie de AKW erkende dat ze te laat had ingegrepen.

Concluderend kunnen we zeggen dat in de jaren 50 van de vorige eeuw de actieve inmenging van belangengroeperingen, in tegenstelling tot de inmenging op de binnenlandse

Invloed op de politiek of draagvlak voor beleid? MA Scriptie Ard Bezemer

politiek, op de Nederlandse buitenlandse politiek vrij klein is geweest. Deels kan dit verklaard worden doordat belangengroeperingen zich gerepresenteerd voelden in de minister van Buitenlandse Zaken die handelde naar de belangen van het bedrijfsleven.

Wanneer we de Nederlandse politiek langs de meetlat van het Liberaal intergouvernementalisme leggen zien we dat deze theorie het Nederlands handelen in de aanloop naar het verdrag van Rome voor een groot deel verklaart.

De Nederlandse politiek wordt gekenmerkt door het nastreven van economische belangen. Veiligheid en territoriumverdediging zijn geen belangrijke argumenten voor Nederland om naar Europese Integratie te streven. Het Nederlands standpunt is dan ook vooral te verklaren door het economisch pragmatisme en de positieve kijk op integratie van Beyen en het kabinet. Het kabinet is de speler die in de Nederlandse situatie bepalend is geweest.

De Nederlandse politiek is niet actief aangezet door de binnenlandse belangengroeperingen om tot meer integratie te komen. Maar de belangen van deze groeperingen verklaren wel het handelen van de Nederlandse minister. De Nederlandse overheid handelde ten faveure van de Nederlandse economie. Hier was geen actieve lobby voor nodig. Zonder actieve pressie uit te oefenen werd er wel in het voordeel voor het bedrijfsleven gehandeld. Beyen speelde een belangrijke rol hierin, maar was een meer een bedrijfsman dan een raspoliticus, en wijkt hierdoor enigszins af. Beyen was partijloos en heeft nooit in de Tweede Kamer gezeten. Wel heeft hij hoge functies in het bedrijfsleven bekleed. Dus de verhouding van Beyen met het bedrijfsleven is anders dan bij de meeste politici. Interessant zou zijn verder onderzoek te doen naar een ander groot moment in de Europese integratie, het Verdrag van Maastricht. De Nederlandse ondertekenaars waren hier vakbondsman Wim Kok, en politicus in hart en nieren Hans van den Broek. Dit valt buiten de scope van dit onderzoek, maar zou een interessante vergelijking zijn. De rol voor het bedrijfsleven was in de jaren vijftig meer een factor van invloed die meespeelde bij de Nederlandse beleidsmakers dan dat het een rol van actieve promotie van de Europese zaak was, maar dat wil niet zeggen dat de rol onbelangrijk was.

Voor de gemeenschappelijke markt hebben landen als Nederland en België een bepalende rol gespeeld door het doorzettend handelen van personen als Beyen en Spaak. Ook de Fransman Monnet heeft zijn hand gehad in de totstandkoming van de gemeenschappelijke markt. Hij bekleedde echter een Europese, en geen Franse functie. Zijn handelen moet dan ook verklaard worden vanuit zijn functie als voorzitter van de Hoge Autoriteit van de EGKS. Zonder het handelen van Beyen en Spaak was er wellicht geen

Invloed op de politiek of draagvlak voor beleid?
MA Scriptie Ard Bezemer

gemeenschappelijke markt gesticht. In Nederland werd gehandeld naar de idealen die het bedrijfsleven hadden. Maar enkel belangengroeperingen zijn niet bepalend voor de Europese integratie, hier zijn ook absoluut visionaire en daadkrachtige personen op beslissende plaatsen voor nodig. Wanneer de belangen van bepaalde economische groeperingen begrepen worden door dergelijke personen kunnen er in de Europese integratie historische momenten plaatsvinden welke nog decennia lang onderwerp van debat zullen zijn.

In deze scriptie is s scherp gesteld op één specifieke situatie en één specifiek land. Daarom kan er niet beweerd worden of de theorie van het liberaal intergouvernementalisme een juiste of onjuiste theorie is om het handelen van staten in de Europese integratie te verklaren. Een oordeel of de theorie naadloos past op de Nederlandse situatie is niet volledig te vellen. Maar er zijn sterke aanwijzingen die wijzen richting het gelijk van Moravcsik. Er is één punt dat onomstreden voor het LI pleit, namelijk dat economische integratie voor Nederland het belangrijkste was. Of hier nu een belangrijke rol voor belangengroeperingen voor was weggelegd is in deze scriptie niet aangetoond, maar ook het tegenovergestelde is absoluut niet hard te maken. Er wordt ten faveure van het bedrijfsleven en de landbouw gehandeld tijdens het bewind van Beyen, de belangengroeperingen kunnen in ieder geval tevreden zijn.

7. Lijst van geraadpleegde literatuur en bronnen

7.1 Bronnen

Archief CNV. Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis, Amsterdam.

Archief Nederlands Katholieke Vakverbond, Katholiek Documentatie Centrum, Nijmegen, Archiefnummer 370.

Archief Algemene Katholieke Werkgeversvereniging, Katholiek Documentatie Centrum, Nijmegen, archiefnummer 977.

Archief VPCW, Historisch Documentatie Centrum voor het protestantisme, toegangnr. 322.

Harryvan, Anjo G. J. van der Harst en S. van Voorst , *Voor Nederland en Europa. Politici en ambtenaren over het Nederlandse Europabeleid en de Europese integratie, 1945-1975*, (Den Haag 2001).

Kwartaalverslag van het Centraal Orgaan voor de Economische Betrekkingen met het Buitenland 1956.

Landbouwschap, Verslag van de werkzaamheden over de jaren 1954 en 1955.

Landbouwschap, Verslag van de werkzaamheden over het jaar 1957.

Nationaal Archief, Den Haag, Verbond Nederlandse Werkgevers (VNW), 1926-1969, nummer toegang 2.19.103.05,

Sociaal-Economische Raad, Verslag over 1956

Verslag van de Nederlandse ministerraad over het Beyen's voorstel (25 maart 1955), Nationaal Archief, 2.02.05.02 Archief Raad van Ministers, Stukken Ministerraad/401. (Nationaal Archief, Den Haag) Online op www.cvce.eu

Invloed op de politiek of draagvlak voor beleid?
MA Scriptie Ard Bezemer

Verslag van de werkzaamheden van de commissie Europese Economische Integratie,
Publikaties van de Sociaal Economische Raad, 1957

7.2 Literatuur

Aerts, Remieg, e.a., *Land van kleine gebaren. Een politieke geschiedenis van Nederland 1780-1990*, (Nijmegen/Amsterdam 1999).

Beyen, J.W., *Het Spel en de Knickers. Een kroniek van vijftig jaren*, (Rotterdam 1968).

Cini, M, *European Union politics*, (Oxford, 2010)

Cowles, Seizing the agenda for the new Europe, *Journal of Common market studies*, 1995.

Dinan, Desmond, The Historiography of the European Union in *Origins and Evolution of the European Union*, (Oxford, 2006).

Ernst B. Haas, *The Uniting of Europe*, (Londen, 1958).

Harryvan, Anjo G., *Voor Nederland en Europa. Politici en ambtenaren over het Nederlandse Europabeleid en de Europese integratie, 1945-1975*, (Den Haag, 2001).

Harryvan, Anjo G., *In Pursuit of Influence. The Netherlands' European Policy during the Formative Years of the European Union, 1952-1973*, (Brussel 2009).

Hellema, *Nederland in de Wereld: Buitenlandse politiek van Nederland*, (Houten 2010).

Hoffmann, Stanley, 'Obstinate or obsolete? The fate of the nation-state and the case of Western Europe', in: *Daedalus* 95 (1966) 3,862-915.

Griffiths, R.T., *The Economy and Politics of The Netherlands since 1945*, (Den Haag 1980).

Griffiths, R.T., *The Netherlands and the Integration of Europe 1945-1957*, (Amsterdam 1990).

Invloed op de politiek of draagvlak voor beleid?
MA Scriptie Ard Bezemer

Kohnstamm, Max *De Europese dagboeken van Max Kohnstamm Augustus 1953-September 1957*, (Amsterdam 2008).

Milward, Alan S., *The European Rescue of the Nation-State*, (Londen/New York 1992).

Milward, Alan S, Frances M.B. Lynch, Ruggero Romero, Ruggero Ranieri, and Vibeke Sorensen, *The Frontier of National Sovereignty. History and Theory, 1945-1992*.

Moravcsik, Andrew, *The Choice for Europe. Social Purpose & State Power from Messina to Maastricht*, (Ithaca, 1999).

Moravcsik, Andrew 'Preferences and power in the European Community: A liberal intergovernmentalist approach', *Journal of Common Market Studies*, 1993 34 4

Paulussen, Jan, Ivo Blanken, *Samenwerking tussen Nederlandsche industrieën met groote internationale belangen. 70 jaar contactcommissie (1934-2004)*, (Zaltbommel, 2004)

Putnam, Robert, 'Diplomacy and Domestic Politics: The Logic of Two-Level Game', *International Organization*, 1988 42(3), 427-461.

Rosamond, Ben *Theories of European Integration*, (Basingstoke, 2000).

Scharpf, F 'The Choice for Europe: Social purpose and State power from Messina to Maastricht. Selecting Cases and Testing Hypotheses' in *Journal of European Public Policy*, 6: 164-168.

Taylor, P, Groom A.J. R., *Frameworks for international cooperation* (Londen, 1990).

Vleuten, Johanna Maria van der, Lieshout, Robert S. and Segers, Mathieu L. L. De Gaulle, Moravcsik, and The Choice for Europe: Soft Sources, Weak Evidence, *Journal of Cold War studies* 6-4 (November 2004).

Invloed op de politiek of draagvlak voor beleid?
MA Scriptie Ard Bezemer

Weening, W.H. *Bankier van de wereld. Bouwer van Europa. Johan Willem Beyen 1987-1976*, (Amsterdam/Rotterdam 2005).

Wiener, A, *European Integration Theory*. (Oxford, 2009).